

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TANK SINIFININ GELİŞİMİ: RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Hüseyin BÖREKÇİ*

Öz

I. Dünya Savaşı'nda siperlere mahkûm olan Avrupa Cephesinde savaşa yeniden hareket kazandırabilmek için üretilen çözümlerden birisi, belki de en önemlisi tankın icadıdır. Tank; başlangıçta piyadenin yardımcısı ve makineli tüfek ateşinden korunacak kadar zırha sahip bir platform olarak tasarlanmasına rağmen, savaşlar arası dönemdeki düşünsel boyutta kaleme alınan eserlerin de katkısı ile yıldırım harbinin ana unsuru ve düşmanın üzerine manevra yapan temel eleman haline gelmiştir. Savaş kavramında, konvansiyonel anlayıştan, konvansiyonel olmayan yöntemleri de ihtiva eden hibrit savaşa evrilmeye beraber tanklara karşı tehditlerin daha belirgin hale gelmesi, tankın varlığını ve gerekliliğini sorgulamaya açmış ve Rusya-Ukrayna Savaşı ile bu sorgulama daha da artmıştır. Rusya-Ukrayna Savaşı'nda tankın doktrine uygun olmayan kullanımları, tank sınıfının varlığını sorgulatmış olmakla beraber, doğru kullanılan tank birlikleri, kullanan tarafa kuvvet çarpanı olmaya devam etmektedir. Geleceğin muharebe ortamında tankların üretilmeye devam edilmesinin yanı sıra insansız kara araçlarının (İKA) da gelişim sağlayacağı gerçeğinden yola çıkarak bu iki platformun birlikte veya ayrı kullanımı üzerine konsept ve doktrin çalışmaları yapılacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Tank ve İKA bağlamında süreç nasıl gelişirse gelişsin, insan karar verici olarak var olmaya devam edecektir. Bu çalışmanın amacı; Dünyada ve Türkiye'de tank sınıfının gelişiminden yola çıkarak Rusya-Ukrayna Savaşı'na bir değerlendirme sunabilmek ve tank sınıfının geleceği hakkında muhtemel gelişmeleri aktarabilmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için tematik doküman analizi yöntemiyle incelemeler yapılmıştır.

Makalenin Türü: Arařtırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Tank, Tank Sınıfı Tarihi, Yıldırım Harbi, Rusya-Ukrayna Savaşı, İnsansız Kara Aracı, İKA, İnsansız Tank, Tankın Geleceği, Askerî Tarih.

JEL Kodları: Z00, N90

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

*Doktora Öğrencisi, Tank Yüzbaşı, Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan SAVBEN ve Millî Güvenlik Enstitüsü, huseyinborekci@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0601-5759.

Geliş Tarihi/Arrived: 16.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 23.11.2023

Evaluation of Armor Service in the Worldwide and Türkiye: An Assessment in the Context of the Russia-Ukraine War

Abstract

One of the solutions produced to revive the war on the European Front, that was confined to trenches during World War I, was the invention of the tank, which is perhaps the most important. Initially designed as a platform to assist infantry and enough armor to protect from machine gun fire, tanks became the main element of blitzkrieg warfare and the essential maneuvering force against the enemy, thanks to the conceptual ideas expressed in the interwar period. With the evolution of warfare from conventional understanding to hybrid warfare, which includes unconventional methods, the threats against tanks became more pronounced, questioning the existence and necessity of tanks. This questioning intensified with the Russia-Ukraine War. Although the improper use of tanks in the Russia-Ukraine War raised doubts about the armor service, properly deployed tank units continue to provide a force multiplier for the side using them. Considering that unmanned ground vehicles (UGVs) will continue to develop alongside the production of tanks in the future battlefield, it would not be wrong to say that concept and doctrine studies will be conducted on the combined or separate use of these two platforms. Regardless of how the process unfolds in the context of tanks and UGVs, human decision-makers will continue to exist. The purpose of this study is to provide an assessment of the Russian-Ukrainian War based on the development of the armor service in the world and in Türkiye, and to convey possible developments regarding the future of the armor service. To achieve this goal, a thematic document analysis method was used.

Article Type: Research Article

Key Words: Tank, Armor Service's History, Blitzkrieg, Russia-Ukraine War, Unmanned Ground Vehicle, UGV, Unmanned Tank, Future of Tanks, Military History.

JEL Codes: Z00, N90

Author's Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. I, as the author of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Hasmına karşı asimetri yaratılması tarih boyunca muharebelerde önemini korumuştur. I. Dünya Savaşı'nda siperlere sıkışan Avrupa Cephesinde savaşa yeniden hareket kazandırabilmek için üretilen çözümlerden birisi, belki de en önemlisi, tankın icadıdır. Tank; başlangıçta piyadenin yardımcısı ve makineli tüfek ateşinden korunacak kadar zırhlı olan bir platform olarak tasarlanmıştır. Ancak savaşlar arası dönemde, Birleşik Krallık'ta Fuller ve Liddell Hart'ın ortaya koyduğu fikirler çerçevesinde, General Heinz Guderian gibi Alman askerî düşünürlerin kaleme aldıkları eserlerin zemin oluşturduğu yıldırım harbinin ana unsuru ve düşmanın üzerine manevra yapan temel eleman olarak karşımıza çıkar. Bu süreçte tank ateşten korunma vasıtası olmaktan ziyade bir taarruz silahı hâline gelmiştir. Tankın ana muharebe silahı olarak karşımıza çıkması aynı

zamanda ona karşı silah sistemlerinin geliştirilmesini sağlamış, başta tanksavarlar olmak üzere tankla müşterek harekât ve tankı durdurmak üzerine doktrinler gelişmeye devam etmiştir. Tankın zırh teknolojisi ve tanksavarın zırh delme kabiliyeti devamlı surette birbiri ile yarış hâlinde olurken, savaş kavramı da konvansiyonel anlayıştan, konvansiyonel olmayan yöntemleri de ihtiva eden hibrit savaşa evrilmeye devam etmiştir. Hibrit savaşların artması ve bu muharebe ortamının tankları daha fazla tehdit eder hâle gelmesi, tankın varlığını ve gerekliliğini sorgulanmaya açmış ve Rusya-Ukrayna Savaşı ile bu sorgulama daha da artmıştır. Bu makalenin amacı; tank sınıfının gelişimini kısaca tasvir ederek, Rusya-Ukrayna Savaşı çerçevesinde tank sınıfının gerekliliği ve geleceği konularında ortaya çıkan soru işaretleri ile Rusya-Ukrayna Savaşı'na bir değerlendirme sunabilmek ve tank sınıfının geleceği hakkında muhtemel gelişmeleri aktarabilmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için tematik doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Değerlendirmelerde harp prensipleri ve muharebe sahası ana fonksiyon alanları çerçevesinde hareket edilmiştir. Makale kapsamında tankın; öncelikle üretimini ortaya çıkaran süreç ve devamında Yıldırım Harbi bağlamında muharebe sahasının temel manevra elemanı hâline gelmesi irdelenmiştir. Bu süreçle eş zamanlı olarak Türkiye'de tank sınıfının gelişimi aktarılmıştır. 24 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı öncesi ve sonrasındaki gelişmelere kısaca değinilerek, bu savaş bağlamında ortaya çıkan "Tank gelecekte var olmaya devam edecek mi?" sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır.

2. Tankın Gelişimi

2.1. Tankın Dünyadaki Gelişimi

Tarih boyunca insanlar, hasım saldırılarından korunmak için bir zırh ya da tahkimata ihtiyaç duymuştur. Ancak tankın temel muharebe fonksiyonu incelenirken, sadece zırh değil, hareket kabiliyeti ile birleşen ateş gücü kavramına da değinmek gerekir. Çünkü bu iki teknoloji birbirinden farklı boyutlarda evrilmiş ve nihayetinde tank teknolojisinde birleşmiştir. Kendini savunurken bir zırh kullanma mantığı tankı ortaya çıkaran sürecin en eski düşünce boyutuna referans vermektedir. Bu teknoloji, değişik zaman dilimlerinde evrilmiş ve 1916'da ilk tankta kullanılan çelik zırh boyutuna kadar ulaşmıştır. Hareket kabiliyeti ile birleşen ateş gücü kavramında gelişim ise, savaşlarda kullanılan filler ve savaş arabalarından başlayarak, müteakip dönemlerde *wagenburg* yani tabur cengi ile (Uyar ve Erickson, 2020, s.90) devam etmiştir. Bu süreçte gelişen teknolojinin XX. yüzyıldaki arayışlara benzer olduğunu gözlemledik. Örnek

olarak Pers Kralı III. Darius'un ordusunda da filler ve tekerlekleri mahmuzlu savaş arabaları bulunduğunu ve Büyük İskender ile yaptığı Gaugamela Savaşı'nda, söz konusu savaş arabalarıyla Grek falanksını hedef aldığı bilinmektedir. Savaş arabalarının daha erken örnekleri, günümüz tanklarının görevlerine yakın bir şekilde tasarlanmış olarak ilk kez Assur Krallığı'nda kullanılmıştır. Bu tür savaş aletleri kuşkusuz çağının "tank"ı olarak nitelenebilecek makinelerdir (Pullu, 2007, s.164). Süreç nihayetinde ilk tankta hareket kabiliyeti ile birleşen top teknolojisi boyutuna ulaşmıştır.

Orta Çağın İskoç tahta savaş arabaları (Shpakovsky, 2018) ve tahkimli savaş arabaları (wagenburg), XVII. yüzyıl sonlarından itibaren yerini, muharebe sahasında manevra yapan piyade birliklerinin emrine verilen sahra toplarına bırakmıştır. Altı kişilik mürettebatla kullanılan sahra topları, piyade birliklerinin ateş gücünü artırmış olsa da savaş arabalarının savunmaya yönelik imkân ve kabiliyetlerinden yoksundur. Leonardo da Vinci gibi erken tank tasarımı örneği kabul edilen çizimler mevcut olsa da tanka en yakın tasarımın James Cowen'in 1855 yılında patentini aldığı zırhlı tekerlekli ve silahlı buharlı traktör tasarımı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Ogorkiewicz, 2022). Silah teknolojisinde XIX. yüzyılda yaşanan değişimle beraber ateş gücünün, dolayısıyla savunanın etkinliğinin artması bu açığı daha da hissedilir hâle getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nda, dar Avrupa coğrafyasında siperlere mahkûm olan manevranın yeniden ihyası yüksek komuta kademesinin en çok kafa yorduğu mesele olmuştur¹.

I. Dünya Savaşı'nda, İsviçre sınırından başlayıp Manş Denizi kıyılarına kadar yaklaşık 705 km boyunca uzanan karşılıklı siper çarpışmaları, taraflar için ağır, kanlı ve sonuçsuz muharebelere sebep olmuştur. Mevcut topçu ve piyade kuvvetleri ile muharebeyi bitirmek mümkün gözükmemiştir. İngiliz General Ernest Swinton'a göre cephe hattında mevcut tel engelleri ve makineli tüfek ateşleri en büyük sorunu teşkil etmektedir (Smith, 2006, 177). Lord Curzon'a göre öldürülecek her Alman askerine karşılık bir müttefik askeri ölecektir (Rosen, 1991, s.116). Bu sorunun aşılması için silahlardan ve engel sisteminden etkilenmeyecek bir zırhlı araç ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Swinton, top çekmede de kullanılan Amerikalı Benjamin Holt tarafından üretilmiş, paletli traktörü örnek alarak bir zırhlı muharebe aracı geliştirmek istemiştir. Birleşik Krallık Savaş Bakanı Lord Kitchener bu fikre karşı çıkmıştır. Birleşik Krallık Savaş Kabinesi Sekreteri Sir Maurice Hankey, bu durumu süratle yenilikçi fikirleri destekleyen Bahriye Bakanı Winston Churchill'e iletmiştir. Churchill, tankın sağlayabileceği faydaları görerek, Lloyd George'un da desteği ile Şubat 1915'te "Kara Gemileri" komitesini kurmuştur (Özbek, 2022, s.27-35;

¹ Daha detaylı bilgi için bkz. Parker, 2020.

Guderian, 2019, s. 51, Black, 2003, s. 102-103; Turhal, 2020, s. 26). Tankın üretilmesi fikrine, Haziran 1915'te Sir John French de destek vermiştir (Rosen, 1991, s.121).

Birleşik Krallık tank geliştirme sürecine ilişkin Guderian, Eylül 1915'te "*Little Willie*" isimli deneme aracının başarısız olduğunu ancak "*Mother*" isimli aracın ise "*Mark-I*" adıyla bir yıl sonra cephede görüldüğünü yazmıştır. Tankın üretim süreci gizli tutulmuştur. Bu sebeple yeni silahın kod adı su tankı zannedilmesi maksadıyla "tank" olarak belirlenmiştir. Aynı dönemde Bisley'in Siberie Camp (Siberya Kamp) bölgesinde ilk tank eğitim sahası kurulmuştur. Mürettebat, ordu birlikleri içinden ve gönüllüler arasından seçilmiştir. Ancak bu mürettebat ne için seçildiklerini ve vazifelerinin ne olduğunu bilmemektedir. Çünkü ortada kullanacakları silahları yoktur. İlk eğitim programları piyadecilik, makineli tüfek, haritacılık, motor tekniği ve 6 funtluk (2,72155422 kg ağırlığında, 57 mm çapında) topun kullanılması üzerinedir. İlk tank "*Mark I*" eğitim merkezine getirildiğinde pek çok gönüllü tankçı olmayı reddedecektir. Bu reddedişte korkunun ya da tank mürettebatı olmanın getirdiği zorlukların ne kadar etkili olduğu bilinmez, ancak ilk teşkilat ayrı bir sınıf olarak düzenlenerek "Motorlu Makineli Tüfek" adını almıştır. 27 Temmuz 1917 yılından itibaren bu sınıfın adı "Tank" olmuş ve bu suretle günümüzdeki tank sınıfının temelleri atılmıştır (Guderian, 2019, s.53-54; Engin, 2007, s.7-8).

Nisan 1916'ya kadar 150 adet tank hizmete alınmıştır. 75 adedi top ve üç makineli tüfekli, 75 adedi ise sadece makineli tüfekli olarak imal edilmiştir. Toplu olanlar "erkek", sadece makineli tüfekli olanlar ise "dişi" olarak adlandırılmıştır. Bu tankların Somme'da kullanılmalarının planlanması üzerine, bu araziye benzer bir arazi modeli oluşturularak, ilk denemeleri yapılmıştır. Üretilen tanklar Somme'de 15 Eylül 1916'da taarruz etmiştir. Bu tankların sayısını Guderian, iki bölük büyüklüğünde bir kuvvet (32 tank) (Guderian, 2019, s.56-58), Rosen (1991, s.122) ise 49 olarak belirtse de Abdullah TURHAL, üretilen 150 tankın 59 adedinin hazır olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 59 tanktan 49'u muharebe sahasına varabilmiş, mekanik sorunlar nedeniyle 35'i taarruz çıkış hattına ulaşabilmiş ve 31'i Alman siperlerini geçebilmiştir. Nihayetinde ise 9 adet tank piyadenin önünde sorunsuz bir şekilde ilerleyebilmiştir. Bu taarruz Almanlar üzerinde son derece olumsuz bir etki yaratmıştır (Turhal, 2020, s.28). Somme Muharebesi sonrasındaki süreçte Korgeneral Hugh Elles komutasında ayrı bir tank karargâhının kurulması, Hugh'un iki yardımcısı Binbaşı J.F.C. Fuller ve Yüzbaşı Giffard Martel öncülüğünde doktrin yazımı denemesi sürecinin de önünü açmıştır (Johnson, 1998, s.31). Somme'daki başarılarının ardından 1.000 adet yeni tank İngilizler tarafından sipariş

edilmiştir. İngilizler bu tanklarla 5 tank tugayı kurmayı hedeflemişlerdir. Bu esnada Fransa ise 16 Nisan 1917 tarihinde ilk Schneider tanklarını Berry Aubac'a ve ardından 5 Mayıs'ta St. Chamond'da muharebeye sokmuştur (Guderian, 2019, s.58; Engin, 2007, s.12; Rosen, 1991, s.124). Savaş esnasında, Mart 1917'de Renault ünlü ve başarılı, aynı zamanda Türkiye'nin de ilk tankı olan FT-17 tasarımını envantere almıştır.

Tankların kütle halinde asli hedefe yönelik kullanılmaması tank birliklerinin muharebe esnasında yaratmaları beklenen darbe etkisinden faydalanılamamasına ve piyadeyi koruyan bir sütre ya da ateş destek vasıtası olarak görüldüklerine işaret eder. Özellikle icra edilen muharebelerde doktrin eksikliği net olarak hissedilmektedir (Farrell ve Terriff, 2002, s.190, 192). Bu süreçte tankların, hep küçük birlik seviyesinde kullanıldığını ve toplu olarak tek bir hedefe yönlendirilmediği belirtilmelidir. Nitekim tanklar 15 Eylül 1917'de bir kez daha sahne almış ve Alman siperlerinde tam bir baskın etkisi yaratmıştır. İngilizler kazandıkları başarının ardından bundan sonra taarruzların tankları da içerecek biçimde karma birlik şeklinde yapılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Müteakip dönemde tank sayısının artması ile teşkilat ve kadrolarda değişiklikler yapılmıştır. Önce bölükler ve taburlar kurulmuştur. Ardından Temmuz 1917'den itibaren 18 tugaydan müteşekkil tank kolordusu kurulmuştur. 1917 sonbaharında Mark-IV tankı ortaya çıkmıştır. Bu tank, zırh delici mermilere karşı koruma sağlamaktadır. 28 ton ağırlığında, ortalama 3 km/s, azami 6 km/s hız yapabiliyordu. Menzili ise 24 km'dir. Kasım 1917'de 378 Mark IV tankı savaşta kullanılmaya hazır olmuştur. 378'in en önemli özelliği, Cambrai'de ilk tank muharebesini icra etmesidir. 20 Kasım 1917'deki bu muharebe sona erdiğinde, Alman cephesi 16 km genişliğinde ve 9 km derinliğinde yarılmıştır. İngilizler 4.000 personel ve 49 tank kaybetmiştir. Almanlar ise 8.000 esir vermiş ve 100 top kaybetmiştir. Bu muharebe sonucunda yeni ve hızlı bir modelin geliştirilmesinin talep edilmesi üzerine, Mark-V ve Whippet (Tazı) denilen Mark-A orta tankı geliştirilmiştir. Ancak Cambrai muharebesindeki İngiliz zaferi de tankın toplu kullanımı fikrinin gelişmesini sağlamamıştır. Ayrıca bu yeni savaş aletinin kullanım doktrini olmaması nedeniyle de imkân kabiliyeti hakkında bilinmeyen noktalar mevcuttur. Örneğin taarruz başlangıcında yapılan yoğun topçu atışları arazide kraterler meydana getirmekte, bu durum ise tankın ilerleme hızı azaltmaktadır. Söz konusu topçu ateşleri yeraltı sularını da ortaya çıkarabilmedir. Şüphesiz bu durum tankın ilerlemesine engel hususlardan birisi olan çamuru ortaya çıkarmaktadır. Bu tecrübeler ışığında 1918 yılına gelindiğinde tankın diğer silahlarla birlikte kullanımı üzerine "Tanks and their Employment in Cooperation with Other Arms" isimli el kitabı yayımlanmıştır (Guderian,

2019, s. 62-108, Rosen, 1991, s.124-126). Amerikan Ordusunda ise tank hakkında en isabetli tespit, dönemin Amerikan Seferi Kuvvetleri Tank Kolordusu Komutanı Samuel D. Rockenbach tarafından yapılmıştır. Rockenbach 20 Ekim 1918 tarihli değerlendirmesinde; tankın ne mekanik süvari ne top ne de zırhlı piyade olduğunu, ayrı bir silah olduğunu vurgulamış ve bir taarruz silahı olduğu gerçeğinden hareketle hafif, orta ve ağır tankların görevlerini irdelemiştir. Rockenbach'a göre ağır tanklar düşmanın tel engellerini ezecek ve direnek noktalarını zayıflatacak, hafif tanklar piyade ile birlikte ağır tanktan geri kalan düşman kuvvetini imha edecek, orta tanklar ise hızlı bir şekilde düşman gerilerine el atacaktır (Johnson, 1998, s.37). Temmuz 1918'deki Hamel Muharebesi ve ardından 8 Ağustos 1918'de Amiens'deki muharebe tankları yeniden komuta heyetinin gündemine taşımıştır. Müteakip dönemde tankların sayısı daha da artmıştır. Müttefiklerin 1919 yılında tank sayısını 27.000'e çıkarmak istemiştir. Bu rakam bile tankın öneminin anlaşıldığı sonucuna varmamız için yeterlidir (Guderian, 2019, s. 159).

1917-1937 yılları tank teknolojisi hızlı bir şekilde gelişmesine ve doktrinin yerleşmesine şahitlik etmiştir. Nitekim 1917 yılında kullanılan Mark V tankı 150 PS motor gücüne sahipken, 1932 yılından itibaren hizmete alınan aşağı yukarı aynı ağırlıktaki (32 ton) Vickers tankı 350 PS motor gücüne sahiptir. Bu güç ağırlık oranının güç lehine yükselmesi tankın etkinliğini arttırmıştır. Hareket menzili ise 64 km'den 320 km'ye çıkartılmıştır. Zırh koruması da küçük çaplı tanksavar silahlarına karşı koruyabilecek seviyeye ulaşmıştır. Bu bağlamda İngilizler 1935 yılında tüm süvari birliklerini motorize hâle getirmişlerdir (Guderian, 2019, s. 166-174). Bu karar ve devamındaki süreç ise, II. Dünya Savaşı ile birlikte tankın kullanımının en üst noktasına taşıyacaktır. Özellikle II. Dünya Savaşı ile birlikte kalınlaşan zırhlara karşı tanklarda tank topu tercih edilmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşı'nda kendisini ispat etmiş tanklar arasında görülen Rus menşeli T-34 tankı, Doğu Cephesinde Almanlara zorluklar yaşatmıştır. Bu tanka karşılık Almanlar ise Tiger ve Panther tanklarını geliştirmişlerdir. Bu teknolojik üstünlük yarışı, tank teknolojisinin hızlı gelişimini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın sağladığı en önemli teknolojik katkılardan birisi de tanklarda telsiz kullanımının başlamasıdır. İletişimin sağlanması hususundaki bu kolaylık hareketin her safhasını etkilemiştir. II. Dünya Savaşı'nda teknolojik gelişmeler kadar, bunların üzerinde yükselen yeni taktik unsurlar da konumuz açısından önemlidir. Yıldırım Harbi doktrini bunların başında gelir. Savaşlarda baskın prensibi her zaman önemini korumuştur. Ancak hiçbir zaman yıldırım harbindeki gibi teknoloji ile harmanlanmış bir anlam ifade etmemiştir. Avrupa kıyılarından Rusya steplerine ve Afrika çöllerine kadar zırhlı birlikler birbirleri ile savaşırken

aynı zamanda doktriner bir değişim de sahaya yansımış, I. Dünya Savaşı'nda "yürüyen kale" fonksiyonunu yerine getiren tanklar savaşın ana manevra unsuru olmuştur. Topyekûn harbin² siperlere kurban edilmiş manevra prensibini tekrar ihya eden tanklar, savaşlar arası dönemde yıldırım harbi doktrini ile muharebe sahasının efendisi hâline gelirken aynı zamanda kendisine karşı doktrin ve teknolojinin oluşmasına da imkân vermiştir. Versailles sonrasında üretimi yasak olmasına rağmen, tank Alman Ordusu doktrininde kilit bir unsur hâline gelmiştir. Almanlar iki kritik dokunuş ile doktrinlerinin sağlam temellere oturmasını sağlamıştır. Bunlardan ilki başta İngiliz Ordusu olmak üzere diğer orduları incelemişler, diğeri ise Sovyetler Birliği'nin Kazan bölgesinde hem birliklerini eğitmiş hem de yeni taktik ve ekipmanlarını denemişlerdir. General Hans von Seeckt ve Ernst Volckheim'in düşünceleri temelinde, yıldırım harbi doktrininin babası kabul edilen Guderian öncülüğünde ve Oswald Lutz'un katkılarıyla Alman Ordusu, savaşlar arası dönemde tankı piyadenin zincirlerinden kurtararak, başlıca avantajı olan hız, kütle ve baskın çerçevesinde müstakil bir doktrinde başrolü vermişlerdir. Keşif görevleri ile muharebe sahasının doğru resmedilmesi, tankın kesin sonuç yerinde sıklet merkezi oluşturacak şekilde kullanılmasının önünü açmıştır. Tankın piyade, tanksavar, topçu, istihkâm ve yakın hava destek unsurları ile eş zamanlı olarak karma birlik harekâtı icrası üzerine yapılan planlamalar, eğitim ve tatbikatlar neticesinde II. Dünya Savaşı'nda manevranın savunmaya üstünlük kurmasını sağlamıştır. Her ne kadar yıldırım harbinin Hitler'in 1935'te açıklamış olduğu yeniden silahlanma ilanına bağlama sevdalıları bulunsa da düşünsel manada Hitler iktidara gelmeden ortaya çıktığı aşikârdır. Hitler'in orduyu büyütmesi ve silahlandırması bu doktrinın uygulanmasının vazgeçilmez aşaması olduğu gerçeğini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Bütün bu geçen süreç sonunda yıldırım harbi düşüncesi kendini Eylül 1939'da Polonya'nın işgalinden daha çok Mayıs 1940'ta Fransa'ya icra edilen harekâta gösterecektir. Alman yıldırım harbi doktrininin tankı piyade destek silahı olarak gören Fransız doktrinine³ olan üstünlüğü net olarak görülmüş, Almanya'nın 65.000 zayıatına karşın müttefiklerin 1.200.000 zayıatı ile de derinden hissedilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda dört yıl siper savaşına mahkûm olan batı cephesi on gün içinde çökmüştür (Citino, 2008, s.201-253; Johnson, 1998, s.10; Acar, 2017, s.3). Jeremy Black'in (2019, s.231) de ifade ettiği üzere, I. Dünya Savaşı'ndaki tankları gören bir kişinin II. Dünya Savaşı'ndaki tankların atası olduğuna inanması zordur. Zira iki tank arasındaki teknolojik fark inanılmaz büyüktür. Tanklar geliştikçe zırh ve

² Topyekûn harp: Toplumların sahip oldukları bütün imkân ve unsurları kullanarak birbirleriyle kapsamlı ve şiddetli bir silahlı mücadeleye girmeleridir. Detaylı bilgi için bkz. Ludendorff, 2020.

³ Bu sırada Fransa'nın sayı olarak Almanlardan fazla tankı olmasına rağmen sadece 4 tank taburu vardır. Geri kalan tanklar piyade birliklerinin emir komutasına bırakılmıştır.

ateş gücü artmış, sistemleri daha karmaşık hâle gelmiş, öldürücülükleri gelişmiş, ancak bunlarla beraber üretim sürecinde karşılaşılan zorluklar da artmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya çift kutuplu bir yapıya evrilmiştir. Batı bloğunun NATO, doğu bloğunun ise Varşova Paktı güvenlik şemsiyesi altında toplanması neticesinde birçok büyük ve küçük çatışma meydana gelmiş, ancak genel itibariyle ittifaklar arasındaki güç dengesi korunmuş, yeni bir dünya savaşını çıkarmaya kimse cesaret edememiştir. Dehşet dengesinin süre gittiği bu dönemde, her iki blok da diğerini temel tehdit olarak algılamış ve bu tehdide karşı konvansiyonel bir mücadeleye hazırlanmıştır. Bu durum uzayda, stratejik bombardıman uçaklarında, nükleer kapasiteli denizaltılarda, kıtalararası balistik füzelerde ve en çok da nükleer silahlarda olmak üzere birçok teknolojik gelişmenin ordular tarafından kullanılmasına vesile olmuştur. Bu süreçte tankların taarruz doktrininin temel vasıtası olarak görülmesi, onu durdurmak üzere birçok düşüncenin de gelişmesini sağlamış, bu durumun ortaya çıkardığı tankın beka sorunu ise varlığının ve etkinliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Söz konusu sorgulama, zaman içerisinde yeni nesil tankların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında üretilen tanklar genel olarak 4 nesil hâlinde gruplandırılmaktadır. Birinci nesil tanklar; II. Dünya Savaşı akabinde üretilen ve 1945-1960 dönemini kapsayan tankları ifade etmekte kullanılmaktadır. Bu neslin en önemli örnekleri olarak; Centurion (Birleşik Krallık), M-47 ve M-48 (ABD), T-54 ve T-55 (SSCB) tankları gösterilebilir. Birinci nesil tankları 1961-1975 yılları arasında üretilen ikinci nesil tanklar takip etmiştir. Birinci nesil tanklara göre daha gelişmiş sistemlere sahip olan ikinci nesil tankların, birinci nesil tanklara göre temel üstünlüklerinin gelişmiş gece harekât icra edebilme ve KBRN4 koruma sistemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. KBRN koruma sistemleri ile tanklar, KBRN silahlarının etkili olduğu savaş ortamında harekât icra edebilme kapasitesini devam ettirmiştir. Bu durum şüphesiz tankların, açığındaki personele göre üstünlüğünü devam ettirmesini ve muharebe sahasının vazgeçilmez karar silahı rolünün devamını sağlamıştır. Bu neslin en önemli örnekleri olarak ise; Chieftain (Birleşik Krallık), M-60 (ABD), T-62, T-64 ve T-72 (SSCB), Leopard-1 (Almanya), AMX-30 (Fransa), Merkava-1 ve Merkava-2 (İsrail) tankları verilebilir. Birinci ve ikinci nesil tankların gelişimi sürecinde tank, düşmanın KBRN silahlarına karşı olan dayanıklılığının yanı sıra hız ve zırh gibi diğer üstün tarafları ile dönemin doktrinine uyum sağlamış, temel muharebe elemanı olarak etkinliğini devam ettirmiştir.

⁴ Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer.

Elde edilen tecrübeler ışığında gelişen konseptler ile ordular 50 ton ve üzeri ağırlıktaki tankları hizmete almaya başlamıştır. Başta ABD ile Rusya olmak üzere Birleşik Krallık, Almanya, Fransa ve İsrail'in öncülüğünde tank teknolojileri gelişmeye devam etmiştir. Söz konusu ülkelerin başını çektiği tank endüstrisi, 1976-2010 döneminde üçüncü nesil tankları üretmeye başlamıştır. Önceki nesillere göre daha güçlü bir zırhı olan ve stabilizasyon sistemi ile desteklenen atış kontrol sistemlerine sahip olan bu neslin tankları, 2.000 m mesafeden hedeflerini imha etme kabiliyetine de sahiptir. Bu neslin en önemli tankları olarak; Challenger-1 ve Challenger-2 (Birleşik Krallık), M-1 Abrams (ABD), T-80, T-90 (SSCB), Leopard-2 (Almanya), AMX Leclerc (Fransa), Merkava-3 ve Merkava-4 (İsrail) gösterilebilir.

Söz konusu dönemde savaşların konvansiyonel hüviyetten düzensiz savaflara⁵ doğru gelişmeye başlaması neticesinde, tankın bekası ve karma birlik harekâtı icra etmesi önem kazanmıştır. Savaşların konvansiyonel hüviyetini giderek kaybettiği bu dönemde Kore ve Körfez Savaşları haricinde Vietnam, Afganistan vd. olduğu üzere düzensiz savaşların görünürlüğü artmıştır. Bu durum tankın, kendi sınıf birliklerinin dışında karma harekâtlara imkân veren birlik yapısının içinde yer almasına zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin Suriye'de icra ettiği harekâtlarda kullanmış olduğu komando/özel kuvvet/tank iş birliği sağlayan özel görev grupları bunu örnekler. Tankın başta bekasını artıracak olan yeni teknolojik sistemler ile takviyesi, muharebe sahasında yerini ve önemini korumasını sağlamıştır. Söz konusu teknolojik gelişimler 3+ nesil tankların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Üçüncü nesil tankların modernizasyonu şeklinde gelişen söz konusu nesli, yeni konsept ve doktrine tankın uyumunu sağlama çabası olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Bu modernize edilmiş tanklara; T-90MS (Rusya), Leopard-2A7+ (Almanya), Merkava-Mk4m (İsrail) gösterilebilir.

2015'ten günümüze ise dördüncü nesil tankların geliştirilmesi çabalarına şahitlik edilmektedir. Söz konusu dönemin en önemli temsilcisi olarak Rusya tarafından üretilen T-14 Armata gösterilebilir. Hangi nesle ait olduğu üzerinde ciddi tartışmalar bulunan Türkiye'nin tankı Altay, 3+ neslinin olduğu kadar ve dördüncü nesil tankın örneği olarak da gösterilmektedir (Farrell ve Terriff, 2002, s.197, AmazingViz, 2019). Tank nesilleri ile üreten öncü ülke tablosu aşağıda sunulmuştur.

⁵ Düzensiz Savaşlar: iki kutuplu Soğuk Savaş boyunca taraflardan en az biri devlet dışı yapılar ve örgütler olan silahlı politik mücadeleler olarak tanımlanmış ve genellikle "Gayrinizami Harp (GNH)", "Gerilla Savaşı", "Devrimci Savaş" ya da benzeri başka kavramlar altında doktrinleştirilmeye çalışılmıştır (Büyüksık, 2021, s.19). Detaylı bilgi için bkz. Büyüksık, 2021.

Tablo-1: Tank Nesli-Üreten Öncü Ülke Tablosu

Ülke	1'inci Nesil	2'nci Nesil	3'üncü Nesil	3+ Nesil	4'üncü Nesil
Birleşik Krallık	Centurion	Chieftain	Challenger-1 Challenger-2		
ABD	M-47 M-48	M-60	M-1 Abrams		
SSCB /Rusya	T-54 T-55	T-62 T-64 T-72	T-80 T-90	T-90MS	T-14 Armata
Almanya		Leopard-1	Leopard-2	Leopard-2A7+	
Fransa		AMX-30	AMX Leclerc		
İsrail		Merkava-1 Merkava-2	Merkava-3 Merkava-4	Merkava- Mk4m	

Son olarak, 1950'li yıllardan 2000'li yıllara kadar tanklar devamlı surette gelişmiş, sistemler karmaşıklaşmış, karmaşık sistemler ise yeni bir tank geliştirme sürecini yıllara sair olarak artırmıştır. Örnek olarak yaklaşık 1950'lili yılların ürünü olan M-47 ve M-48 tankları 2-3 yıl gibi bir süre zarfında geliştirilmişken, 1980'li yılların ürünü olan Leopard-2 tankının gelişimi yaklaşık 14 yıl almıştır (Muharebe Tanklarının Otuz Yıllık Değişimi [1950-1980], 1984, s.70). Bu bağlamda silah teknolojisindeki baş döndürücü gelişmelerin gelecekteki tank üretim sürecini etkilememesi mümkün değildir. Tank teknolojisindeki gelişimin yanı sıra tankların diğer sistemlerle birlikte çalışabilirlik ihtiyacının artması da üretim sürecini etkileyecektir. Tank üretim süreci için en önemli adım ise doğru bir ihtiyaç tespiti ile üretim için çerçevenin çizilmesi olacaktır. Aksi durumda her görülen teknolojinin eklenmesi, ucube tankların ortaya çıkmasına ya da üretim sürecinin uzamasına sebep olması kaçınılmazdır.

2.2. Tankın Türkiye'deki Gelişimi

Tankın Türklerle ilk buluşması zannedildiği gibi ilk tankın satın alınması sonrasında değildir. I. Dünya Savaşı'nda Sina-Filistin Cephesi'nde İkinci Gazze Muharebesi'nde, İngilizler tarafından tanklar, Osmanlı askerine karşı kullanılmıştır. Türkler, tanklarla ikinci defa İstanbul işgali esnasında karşılaşmıştır. Bu tanklar halk üzerinde psikolojik etki maksatlı

kullanılmıştır. Yine Fransızlar Kurtuluş Savaşı esnasında, güney cephesinde Kuvayı Milliye karşısında da tankları kullanmaya devam etmiştir. Bu karşılaşmaların en ilginç tarafı, tankı durdurmak için Türklerin geliştirdikleri taktikler sayesinde, bu silaha karşı çaresiz kalınmaması ve aslına bakılırsa tanklara karşı mantıklı çözümler üretilmesidir (Turhal, 2020, s.30-34).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk; tankın muharebe sahasında görülmesinden yalnızca 11 yıl sonra, Türk Silahlı Kuvvetlerinin zırhlı ve motorlu araçlarla teçhiz ihtiyacını öngörmüş, Gazi'nin direktifleri doğrultusunda yapılan çalışmalar neticesinde Cumhuriyet henüz dört yaşındayken (1927 yılında) bir adet Fransız yapımı Renault FT-17 tankı satın alınmıştır (Kunter ve Bakar, 2008, s.36). Bu tank, Piyade Atış Okulu (Maltepe/İstanbul) emrine verilmiştir. Bu alım öncesi ve sonrasında da gerek sivil gerekse askerî yayınlarda tank üzerine birçok yazı kaleme alınmıştır. Süvari ve Askerî Mecmualar buna örnek olarak verilebilir.⁶ 1932 yılında Sovyetler Birliği tarafından 1931 yılı üretimi 4 adet T-26 A, 6 adet T-27 tanketi ve 1 adet T-35 yüzücü tankı Cumhuriyetin 10'uncu yılı kutlaması armağanı olarak Türkiye'ye verilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 248/677/11, 25.05.1932; 30/53/6, Tarih: 13.07.1932). Dünyada yıldırım harbi ve tankın kütle hâlinde kullanımını üzerine doktrinler geliştiği dönemde, envantere alınan tanklar bağımsız bir sınıf olarak teşkilatlandırılmak yerine, Piyade Atış Okuluna verilmek suretiyle eğitim, tatbikat ve gösteri birliği olarak kullanılmıştır (Engin, 2007, s.27).

Türk Zırhlı Birliklerinin esasını teşkil eden ilk Tank Taburu, 1934 yılında, SSCB'den alınan 64 adet T-26 Muharebe Tankları ile Lüleburgaz'da kurulmuştur. Türkiye'nin ilk tank taburunda; Tabur Karargâhı ve 2 adet T-26B Tank Bölüğü haricinde 2 adet Zırhlı Oto Bölüğü ve depo halinde 1 Tank Bölüğü de bulunmaktadır. Her tank bölümünde 21 tank, her zırhlı oto bölümünde ise 21 zırhlı oto vardır. Tank taburunun kurulduğu dönemde, tankçılıkla ilgili teknik ve taktik bilgiler son derece sınırlıdır ve bu konuda eğitim almış personel neredeyse yoktur. Tabur Komutanlığına atanan Süvari Binbaşı Tahsin Yazıcı⁷, Saumur'daki Fransız Süvari Mektebi'nde iki sene eğitim almıştır. Taburun bütün personeli (Piyade Yüzbaşı Celal ALKOÇ hariç) süvari sınıfındandır (Engin, 2007, s.29-30; Kunter ve Bakar, 2008, s.35-36). Bu dönemde taktik bilgi ihtiyacı;

⁶ Bu konuda iki önemli örnek için bkz.: Sv.Mf.General Mürsel, 1934; Ön Yzb. Sabri Ersavaş, 1939.

⁷ 1892 yılında Manastır'da doğmuştur. İlk tank tabur komutanı olması münasebetiyle "Tankçılığın Babası" olarak anılmıştır. Yine ilk tank alay komutanlığı, Kore'de Türk Tugay Komutanlığı görevlerinde de bulunmuştur. 1952'de emekli olmasının ardından iki dönem Demokrat Parti İstanbul Milletvekili olarak Meclis'te bulunmuştur. 11 Şubat 1970'te vefat etmiştir.

Fransız talimnamelerinden yapılan tercüme ve bunların TSK'ya uyarlanmasıyla karşılanmaya çalışılmıştır (Fransız Tank Talimnamesi, 1339). 10 Ağustos 1935 yılında Genelkurmay Başkanlığınca ilk defa tank donatım talimatı yayımlanmıştır.

İlk Türk Zırhlı Tugayı, yine Lüleburgaz'da 1937 yılında Kurmay Albay Zekai Okan'ın emir ve komutasında kurulmuştur. 1937 yılında Dersim harekâtında, sonrasında ise Hatay Meselesi, Bulgaristan ile Kriz ve neticelenmesi sonrası Türk Ordusu'nun Edirne'ye girmesi hadiselerinde tanklar, zırhlı araçlar birlikte kullanılmıştır. İlk Zırhlı Tugay, kısa bir süre 2'nci Süvari Tümenine bağlı kalmış, 1940 yılında bağımsız Zırhlı Tugay statüsüne kavuşmuştur. Bu tugayın kuruluşunu kuvvetlendirmek için 1939 yılında, Fransa'dan yüz adet Renault R35 tankı ile İngiltere'den on altı adet Vickers tankının satın alınarak en önemli gelişmedir. 1940 yılı başında Zırhlı Tugayın Tank Taburu, yeni tanklarla Tank Alayı hâline getirilmiş ve bu alaya "Zırhlı Alay" adı verilmiştir. İlk Zırhlı Alayın Komutanı, daha önce ilk Tank Taburuna da komutanlık yapmış olan Süvari Yarbay Tahsin Yazıcı'dır. Alayın, birinci ve ikinci taburları Renault tanklarından, üçüncü taburu T-26 tanklarından oluşturulmuştur. Ayrıca on altı Vickers tankından oluşan Hafif Tank Bölüğü de Alay emrinde yüksek sürat ve ateş gücü gerektiren keşif, emniyet ve irtibat vazifelerinde görevlendirilmiştir. Zırhlı Alay ve mensubu olduğu Zırhlı Tugay, II. Dünya Savaşı'nın kritik ve hareketli dönemi olan 1940-1942 tarihleri arasında Trakya'da görevlendirilmiştir (Turhal, 2020, s.48-51; Engin, 2007, s.30-37; Kunter ve Bakar, 2008, s.36-37). 1942 yılında T-26 tankları artık görev yapamaz hâle geldiklerinden Türk Silahlı Kuvvetleri'nin envanterinden çıkarılmıştır. Trakya'da bulunan T-26 tankları Çatalca, doğuda bulunanlarsa Erzurum savunma hatlarında, kulelerine kadar toprağa gömülerek sabit kule halinde tanksavar görevi yapacak şekilde mevzilendirilmiştir. T-26 tanklarıyla beraber envantere giren zırhlı otolar ise birkaç yıl daha hizmet edip, müteakiben onlar da muhtelif bölgelere sabit platformlar olarak konuşlandırılmıştır.⁸

Bu dönemde tankçıların eğitimi konusunda da adımlar atılmıştır. 15 Aralık 1942 tarihinde, Kara Harp Okulu Komutanlığı'nda bir "Tank Talimgâhi" kurulmuş, söz konusu talimgâh 23 Eylül 1943 tarihinde "Tank Okulu" adını almıştır. Harp Okulu'nda yetiştirilen ilk elli tankçı subay, 1944 yılında mezun olurken okulun da ismi "Zırhlı Birlikler Okulu" olarak değiştirilmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca bir taraftan dış ülkelerden tank temin edilmeye çalışılmış, diğer yandan millî imkânlarla tank üretimiyle

⁸ Bu tanklar daha sonra mevzilerden çıkartılıp satılırken bir tanesi unutulmuş ve müteakiben Abdullah Turhal'ın yazdığı kitabın sebeplerinden bir tanesi olmuştur.

ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak 1943 yılında, şasesi Kırıkkale'deki fabrikalarda imal edilen ve Ford motoruyla donatılan ilk Türk tankının denemeleri yapılmasına karşın, arzu edilen sonuçlar alınamamıştır. Millî imkânlarla tank üretim çalışmalarının başarısızlığa uğraması üzerine, İngiltere'den yüz seksen adet Valentine tankı, Almanya'dan ise yetmiş beş adet T3/T4 tankı satın alınarak birlik sayısı artırılmaya çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam ederken, tank sınıfındaki yenilikleri, gelişmeleri ve taktik doktrinleri yakından takip etmek ve tankların muharebelerini görmek amacıyla, 1943 yılında bir grup subay, gizlice Kuzey Afrika'ya Libya-Mısır hududundaki İngiliz birliklerine gönderilmiştir (Kunter ve Bakar, 2008, s.37-38). Ayrıca yine bu tarihlerde Mısır'da kurs görmek üzere personel gönderilmiştir. 21 Eylül 1945 tarihinde, 4539 sayılı kanun gereğince tank sınıfı resmîleştirilmiş ve bu sınıfa ilk olarak 245 subay geçirilmiştir (101/22/5, 31.03.1943; 178/27/5, 26.09.1945).

II. Dünya Savaşı devam ettiği sıralarda Amerika'nın "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu" çerçevesinde, Türk Silahlı Kuvvetlerine Amerikan ve İngiliz yapımı birçok silah ve araç verilmiştir. Bu bağlamda; 25 adet Amerikan yapımı 30 tonluk, 75 mm'lik toplu Sherman tankı, 180 adet İngiliz yapımı, 18 tonluk Valentine tankı, 220 adet Amerikan yapımı, 12 tonluk, 37 mm toplu Stuart hafif tankı envantere alınmıştır. Ayrıca 1943 yılı başlarında Almanya'dan krom madeni karşılığında 23 tonluk 50 mm toplu T-3 tankı ve 24 tonluk 75 mm toplu T-4 tankı hizmete sokulmuştur. Bunların toplam miktarı 75 adettir. 1947 yılında Amerikalılarla yapılan yardım görüşmelerinin ardından, Marshall yardımı kapsamında 1948 yılında, Amerikan malzemesi gelmeye başlamış ve bütün TSK'da kuruluş, kadro, eğitim, sevk-idare ve diğer konular bakımından yeni çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Zırhlı birliklerin yeniden teşkilatlandırılması ve standardizasyonu kapsamında 1947 yılında, M-24 hafif tankları (114 adet), M36 tank destroyerleri (222 adet) ve M-32 tank, M-47 Tank kurtarıcıları (12 adet) temin edilmiş, eski nesil tanklar envanterden çıkarılmıştır.

1954 yılına gelindiğinde M-47 tanklarının envantere alındığı, 1960'lı yıllarda ise tank sınıfında yeni birliklerin kurulduğu görülmektedir. 1964 yılında M-48 tankları ve M-113 zırhlı personel taşıyıcılar envantere girmiş, aynı dönemde M-47 tankları envanterden çıkarılmaya başlanmıştır. 1956 yılına gelindiğinde, Etimesgut Garnizonunda tugay seviyesinde bir "Zırhlı Er Eğitim Merkezi" kurulmuştur. Aynı yıl, birlik komutanı General Bahri Gökdeniz'in "Tüm tankçı personel aynı merkez altında yetiştirilmelidir." görüşü kabul görmüş, merkez "Zırhlı Er Eğitim Tümeni" olarak

teşkilatlandırılmıştır. Kara Harp Okulu bölgesinde konuşlanan “Zırhlı Birlikler Okulu” farklı tarihlerde komuta bağlantısı açısından değişikliklere uğramış, 1962 yılında geçici süreyle şimdiki Kara Kuvvetleri Komutanlığı bölgesine taşınmıştır. Zırhlı Birlikler Okulunun 1964 yılında Etimesgut Garnizonuna taşınmasının ardından, 1965 yılında “Zırhlı Er Eğitim Tümeni” “Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümeni” adını almıştır.

1980 yılında tank sınıfı envanterinde çeşitli tarihlerde temin edilmiş, M-47, M-48, M-48A ve M-48A2C serisi tanklar bulunmaktadır. 1983 yılında M-48 tankları, Batı Almanya ve ABD’den aldığı kitlerle M-48A5T1 ve M-48T5 modeline dönüştürülmüş, Almanlar tarafından geliştirilen M-48T5 serisi tanklardan istenilen sonuç alınamadığından bu tanklar, ileriki yıllarda envanterden kaldırılmıştır. Aynı tarihte Leopard-1A3T1 tankları, envantere giren ilk modern Alman tankı olarak dikkat çekmektedir. 1992 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığınca yeniden yapılanma faaliyetleri çerçevesinde mevcut bütün tümenler zırhlı alaylar (Kıbrıs ve Sarıkamış hariç) lağvedilerek, birliklerin büyük çoğunluğu tugay kuruluşuna geçirilmiştir. 1993 yılında Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) sonucu, Avrupa’daki silâhların indiriminden dolayı Avrupa’da fazla olan 274 adet M-60A1 ve 658 adet M-60A3 tankı Türkiye’ye verilmiştir. Alınan bu tanklar çeşitli birliklere tertip edilmiştir. 2000’li yılların başında, envanterde ikinci nesil M-48A5T1/T2, M-60A1/A3, Leopard-1A1/A4 ve Leopard-1A3T1 serisi tankların mevcut olduğu görülmektedir. Söz konusu tankların (M-48A5T2 ve M-60A3 tankları hariç), gece şartlarında muharebe yeteneklerinin oldukça sınırlı, zırh teknolojilerinin yetersiz olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır (Engin, 2007, s.37-49; Kunter ve Bakar, 2008, s.38-39).

Günümüzde ise Türk K.K.K.lığı envanterinde M-48A5T1/T2, M-60 A1/A3/T ile Leopard-1A3T1/1T/2A4 serisi tanklar mevcuttur. Yerli Altay tankının üretim ve geliştirme çalışmaları ise halen devam etmektedir. Altay tankı, üstün ateş gücü, isabet oranı, yüksek hareket kabiliyeti ve beka özellikleri ile öne çıkmaktadır (K.K.K., Tank, 2023.) Türk K.K.K.lığı envanterindeki tank nesilleri ile üreten ülke tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo-2: Türk.K.K.K.lığı Envanterindeki Tank Nesilleri-Üreten Ülke Tablosu

Ülke	1'inci Nesil	2'nci Nesil	3'üncü Nesil	3+ Nesil / 4'üncü Nesil
ABD	M-48A5T1	M-48A5T2 M-60A1/A3	M-60T	
Almanya		Leopard-1	Leopard-2	
Türkiye				Altay

3. Rusya-Ukrayna Savaşı

Dünyada ve Türkiye’de tank kapsamında yukarıdaki gelişmeler yaşanırken, 1991 yılına gelindiğinde Doğu Bloğu’nun parçalanması ile tehdit algılamalarını değiştirmiştir. Yeni hedefler arayan ABD’nin “dünyanın jandarması” rolünü üstlenerek öncelikle konvansiyonel olmayan yöntemleri kullanan unsurlara karşı kendini angaje etmesi ve “düzensiz savaşlar”ın ortaya çıkardığı yeni düzen, 2006 yılında Hizbullah - İsrail Savaşı sonrasında “Hibrit Savaş” kavramı⁹ ile literatürde yerini almıştır. Dünya, anlamına uzak olduğu bu yeni savaş terimini tanımlamaya çalışırken, Rusya bu sürecin doktrin boyutunu “Gerasimov Doktrini” ile ete kemiğe büründürmüş, Ukrayna Krizi’nde de iki ülkenin fiilî olarak çarpışmaya başladığı Şubat 2022’ye kadar etkin bir şekilde kullanmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı’nı kronolojik olarak üç dönem hâlinde incelemek mümkündür. Birinci dönem Soğuk Savaş’ın sona erdiği 1991 yılı ile Kırım’ın ilhak edildiği 2014 yılı arasındaki dönem, ikinci dönem Kırım’ın ilhakı ile iki ülkenin fiilî çarpışmaya başladığı Şubat 2022 arasındaki dönemdir. Şubat 2022 sonrası ise savaşın üçüncü safhası olarak görülebilir.

⁹ Hibrit Savaş: Düzenli bir ana silahlı kuvvet ve harekât doktrinin, düzensiz birlikler ve doktriniyle aynı anda bir düşmana karşı birlikte kullanılması olarak tanımlanabilir. (G.Yıldız, 2018, s.22.); Hibrit Savaş kavramı üzerine hâlihazırda tartışmalar devam etmektedir. Hibrit Savaş kapsamında daha detaylı bilgi için bkz. *Savaşın Değişen Modeli Hibrit Savaş*, 2018.; M.Yıldız, 2022; Halhallı, 2022; Çelik, 2022; Çelikaslan, 2022; Özer, 2018; Karasoy, 2022; Okur ve Şahin, 2022; Dedemen, 2016; Özdemir ve Eminoglu, 2022.

3.1. 2014 Yılına Kadar Yaşanan Gelişmeler

Gorbaçov'un açıkladığı Perestroyka ve Glasnost prensiplerinin ardından Sovyetler Birliği dağılıp çift kutuplu dünya düzeni, yerini öngörülemeyen gelişmelerin yaşandığı bir dünyaya bırakmıştır. Bu noktadan itibaren Rusya, Batılı müttefiklerle yakınlaşma sürecine girmiştir. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla oluşan boşluğu dolduran Batılı müttefiklerin, Soğuk Savaş'ın faturasını Rusya'ya kesmesi, NATO'nun XVIII. yüzyıldan beri Rus nüfuz bölgesi olarak görülen Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi ve ABD'nin Avrupa'daki, bilhassa Rusya'ya mücavir bölgelerdeki, siyasi ve askerî nüfuzunu tahkim etmesi, Moskova'yı NATO başkentlerinden yeniden uzaklaştırmıştır. Bu süreçte, Sovyetler Birliği içinde özel statüsü olan Ukrayna, Rusya ile Avrupa Birliği arasında bir köprü işlevine sahiptir. 2004 yılına kadar Rusya'dan kopma sürecine girmeden denge politikası takip eden Ukrayna, bu dönemde gerçekleşen Turuncu Devrim ile birlikte Batı ekseninde politika takip etmeye başlamıştır. İkinci Devlet Başkanı Kuçma'dan sonra iki Viktor arasındaki çekişmeli seçim süreci (Viktor Yanukoviç ile Viktor Yuşçenko) aynı zamanda Batı ile Rusya ekseninde kazanan tarafı belirleyecek olması açısından da önemlidir. Sürecin galibi olan Yuşçenko, Rusya karşıtı politika takip etmiştir. Söz konusu dönemde Rusya'nın ise daha önce Sovyetler Birliği çatısı altında yer alan ülkeler üzerinde tekrar kontrolü sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Rusya'nın 2008 yılındaki Gürcistan müdahalesi bu kapsamda değerlendirilmelidir. Söz konusu müdahaleye ABD başta olmak üzere Batı dünyası yeterli tepkiyi göstermediği söylenebilir. (M.Yıldız, 2022, s.143, 147-148, 157; Halhallı, 2022, s.445; Çelik, 2022, s.526; Çelikaslan, 2022, s.54). Bu noktada Gürcistan örneğini biraz açmak faydalı olacaktır. Zira söz konusu örnek Rusya'nın Batı tepkisini ölçmesi açısından önem arz etmektedir. Gürcistan örneğini değerlendirirken konvansiyonel savaş özelliğini vurgulamak yerinde olur. Zira savaşta kullanılan başta tanklar olmak üzere konvansiyonel silah sistemleri savaşın seyrini yakından etkilemiştir. Beş Gün Savaşı'nda tanklar başta Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali olmak üzere, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'in 40 km kadar yakınlarına kadar varlık göstermiştir. Sonuçta Rusya Gürcistan Krizi'nde hedeflerine ulaşmış ve krizi kazanımlar ile kapatmıştır. Batının yetersiz tepkisi Rusya'nın cesaretini artırmış müteakip dönemde artan ivme ile Batının Rusya tarafından test edilmeye devam edilmesine sebebiyet vermiştir (Erkan, 2015, s.87; Ünalımış ve Oğuz, 2019, s.35). 2010 yılına gelindiğinde, Yanukoviç seçimleri kazanmış ve denge politikasını esas alan bir dış siyaseti benimseyerek Ukrayna'nın NATO'ya üyelik çalışmalarını durdurmuştur. Yanukoviç, aynı zamanda Rus gazına olan bağımlılıktan da kurtulmanın yollarını aramıştır. AB ile ortaklık ve serbest ticaret antlaşması imzalanamamasının ardından

Rusya ile Sivastopol'deki üssün mukavelesini 2042 yılına kadar uzatmıştır (M.Yıldız, 2022, s.157-158; Halhallı, 2022, s.445; Çelik, 2022, s.526; Çelikaslan, 2022, s.54).

Ukrayna'da bu gelişmeler yaşanırken Rusya'da hibrit savaşın doktriner boyutu yazılmakta ve adeta gelecekte yaşanacak olayların el kitabı hazırlanmaktadır. General Valery Gerasimov'un makalesinde (Gerasimov, 2013) anlattığı ve Rusya'nın resmî doktrini olarak yürürlüğe giren "Gerasimov Doktrini" muharebe sahasına askerî olmayan unsurların da dâhil edilmesi ve asimetrik yöntemleri de ihtiva etmesi açısından önemlidir. Askerî olmayan tedbirlerin de politik amaç kapsamında kullanılmasını hedefleyen söz konusu doktrin, hibrit harekâtı tanımlamak üzere yazılmış gibidir. Hedef ülkedeki Rus unsuru vasıtasıyla müdahalenin hukuki alt yapısını teşkil etmek, politik ve ekonomik baskı kurmak, gizlice askerî unsurlar vasıtasıyla örgütlenmeyi sağlamak, bilgi harbi yapmak ve hedef ülke yönetimini ele geçirmek şeklinde özetleyebileceğimiz doktrinin, Rusya'nın 2022 müdahalesi öncesinde yaşanan süreci tasvir ettiği aşikârdır. Şiddet içermeyen yöntemlerden askerî müdahalelere kadar geniş bir skalayı ihtiva eden söz konusu doktrinin, Rusya'da yerleşmesinde etkili olan diğer bir isim ise Korgeneral Alexander Vladimirov'dur. Gerasimov ve Vladimirov tarafından altyapısı hazırlanan hususlar 26 Aralık 2014'te Rus Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiş ve Putin tarafından onaylanarak Rus askerî doktrinine ithal edilmiştir (Özer, 2018, s.49-50).

2014 yılına gelindiğinde Ukrayna'da Yanukoviç karşıtı protestoların artması sonucunda, Yanukoviç ülkeyi terk ederek Rusya'ya kaçmıştır. Yeni kurulan hükümetin Rusya aleyhindeki kararları neticesinde Ukrayna'nın doğusunda hükümet aleyhine protestolar başlamış ve Rusya da durumdan faydalanarak Kırım üzerinde hâkimiyet kurmayı amaçlayan siyaseti uygulamaya koymuştur. Rusya, Şubat 2014 sonrasında iki farklı alanda Ukrayna üzerinde tahakküm kurmaya çalışmıştır. Bunlardan birincisi Kırım'ın ilhakı, diğeri ise Ukrayna'nın doğusuna müdahaledir (Çelik, 2022, s.527, Özer, 2018, s.49).

3.2. 2014-2022 Yılları Arasındaki Gelişmeler

Mart 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve ardından Donbas bölgesinde ayrılıkçı hareketlerin başlaması ile Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başladığı Şubat 2022'ye kadar geçen süreç hibrit savaşın bütün özelliklerini taşımaktadır. 1 Mart 2014'te Rusya Parlamentosu'nun Ukrayna'da askerî güç kullanımına onay vermesi yaklaşan fırtınanın habercisidir adeta. Duma'nın onayının ardından önce Kırım Parlamentosu'na el konulmuştur. 16 Mart 2014'te yapılan referandumda

%97 gibi büyük oran ile Rusya'ya bağlanma kararı çıkmış ve 18 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın Rusya'ya ilhakı süreci tamamlanmıştır. İlhak süreci Kırım'ın askerî işgali ile neticelenmiştir. Kırım'ın ilhakının hemen ardından Mayıs 2014'te Ukrayna'nın doğusunda bulunan Donetsk ve Luhansk bölgeleri özerkliklerini ilan etmiştir. Ukrayna, bu oldubittinin Kırım benzeri bir sonuçla noktalanacağını öngörmüş ve ayrılıkçılara müdahale etmiştir. İki taraf arasında yaşanan çatışmalar sonrasında 5 Eylül 2014 tarihinde Rusya, Ukrayna, ayrılıkçılar ve AGİT temsilcilerinin katılımıyla Minsk'te bir ateşkes imzalanmıştır (Minsk-1). Ancak ateşkesin ömrü kısa sürmüş, 5 gün sonra çatışmalar tekrar başlamıştır. 12 Şubat 2015'te Minsk'te tekrar bir araya gelen taraflar tekrar ateşkes ilan etmiştir (Minsk-2). Minsk-2 sürecinde Minsk-1 katılımcılarına ilave olarak Fransa ve Almanya da yer almıştır. Ancak bu ateşkesin de ömrü uzun olmamış kısa süre sonra tekrar çatışmalar başlamıştır (Halhallı, 2022, s.443-445; Çelik, 2022, s.527; Özdemir ve Eminoğlu, 2022, s.74-76; Özer, 2018, s.48; Dedemen, 2016, s.169).

2017 yılından sonra NATO'ya katılım yönündeki niyet ve çabaların artması, Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşması, Rusya ile Dostluk, İş Birliği ve Ortaklık Antlaşması'nın sonlandırılması gibi tasarrufları Ukrayna'nın Moskova'dan uzaklaşarak Avrupa başkentlerine yakınlaştığına işaret eder. Ukrayna halkının 2019 seçimlerinde Volodimir Oleksandroviç Zelenski'yi seçmesi sonrasında, Rusya ile diyalog süreci tekrar başlamıştır. Ancak iki ülke arasında bir ilerleme kaydedilememiştir. 2014-2022 döneminin sonları ise askerî hareketliliklere sahne olmaya başlamıştır. 2021 yılının ilk yarısında başlayan Rus askerî yığınaklanması, gerilimin daha da artmasına neden olmuştur. Ancak bu dönemde Rusya'nın askerî müdahale seçeneğini tercih etmeyeceği görüşü dünyaya hâkimdir. Fakat 21 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Donetsk'i ve Luhansk'ı Halk Cumhuriyetleri adlarıyla tanıması, askerî müdahale ile sonuçlanacak sürecin başlangıcıdır. Zira 2014'ten beri bağımsızlıklarını tanımadığı iki siyasi yapının Rusya'yı davet etmeleri ilhakla sonuçlanacak sürece uluslararası arenada hukuki zemin hazırlamanın bir yoluydu. Putin'in 22 Şubat 2022'de yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında savaş ilanından kaçınarak askerî operasyon başlattığını duyurması ve operasyonun amacının Ukrayna'yı Neo-nazilerden temizlemek ve silahsızlandırmak olduğunu belirtmesi operasyona tarihî bir meşruiyet sağlamaya dönük bir eylemdir. Putin'in konuşması sonrasında 24 Şubat 2022 tarihinde Rus Ordusu Ukrayna'yı işgal etmeye başlamıştır. Bu kararlar Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Avrupa kıtasındaki en büyük kara savaşının başladığına şahit olmuştur. 2014-2022 yılları arasındaki dönemde, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı hibrit savaşı çok geniş bir spektrumda uyguladığı gözlemlenmiştir. Siber saldırıdan ekonomik yöntemlere ve hatta

bilgi harbine kadar askerî olmayan birçok yöntem bu dönemde kullanılmıştır. Kırım işgalinde ise Rus Özel Kuvvetleri başrol oyuncularını olarak hibrit savaşın askerî yönünü bizlere göstermiştir. Söz konusu dönemin 2020 yılı verilerine göre 155 milyar dolarlık ekonomisi olan Ukrayna'ya maliyeti 280 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (M.Yıldız, 2022, s.159; Halhallı, 2022, s.443, 446; Çelik, 2022, s.528; Karasoy, 2022, s.47; Özer, 2018, s.48).

3.3 24 Şubat 2022 Sonrası Süreç

24 Şubat 2022'de Rus kuvvetleri çok geniş bir cephede, kuzeyde Kiev, kuzeydoğuda Harkov, doğuda ayrılıkçı güçlerin bölgesinden batı, güneyde ise Herson istikametinde ilerlemeye başlamış ancak yaşadıkları başarısızlıklar üzerine kuvvetlerini doğu ve güneyde toplamıştır. Bu durumu aşağıda bulunan Savaşın 12'nci ve 300'üncü Gün Durumu'nu gösteren haritalarda da görmek mümkündür. Hâlihazırda Rus ilerleyişinin durduğunu, Herson ve Donetsk bölgesinde Ukrayna'nın inisiyatifi ele geçirmeye çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle güneyde Herson bölgesinde Dinyeper Nehri doğusuna çekilen Rus birliklerinin doğal engeller vasıtasıyla Ukrayna ilerleyişini durdurma gayretine örnek teşkil etmektedir.

Harita-1: Savaşın 12'nci Gün Durumu (<https://militaryland.net/maps/russian-invasion/ukraine-full-map>, Erişim Tarihi: 07.01.2023)

Harita-2: Savaşın 300'üncü Gün Durumu (<https://militaryland.net/maps/russian-invasion/ukraine-full-map>, Erişim Tarihi: 07.01.2023)

Ukrayna Ordusu kendisinden kuvvetli olan Rus Ordusuna karşı asimetrik mücadeleyi benimsemiştir. Şüphesiz bu durum 2014 yılındaki Kırım sürecinden ders aldıklarının göstergesidir. 2014-2022 arasındaki dönemi ordusunu eğitmek ve donatmakla geçiren Ukrayna, Rus Ordusunun zafiyetlerini iyi tahlil etmiş ve bu zafiyetlerden faydalanmıştır. İlk günlerinde Kiev'e doğru ilerleyen Rus Ordusuna karşı âdemi merkezi taarruzlar¹⁰, ikmal hatlarına saldırı ve halk desteği bu dönemin dikkat çekici bölümleri olarak karşımıza çıkar. Rusya, harekâtın başlamasından 10 gün sonra İran ve Kuzey Kore'yi geçerek en çok yaptırım uygulanan ülke hâline gelmiştir. Rusya ise kendisine karşı uygulanan ambargolara, enerji, tahıl, gübre gibi ihtiyaç duyulan ürünlerin ihracını durdurarak cevap vermiştir. Burada Batı Bloğu'nun Ukrayna'ya sağladığı askerî malzeme ve istihbari desteğin de altı çizilmelidir. Başta hava savunma ve kara sistemleri olmak üzere geniş bir yelpazede yardım ve destek sağlayan Batı, Rusya'nın başarısızlığını sağlayacak bir Ukrayna ile Rusya'ya karşı önemli kazanımlar elde edeceğini düşünmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın sadece Ukrayna'ya değil başta bölge olmak üzere dünya çapında önemli yansımaları olacaktır. Nitekim Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi, Avrupa ve ABD ile birlikte NATO'nun

¹⁰ Âdemi merkezi taarruzlarda, başta tanksavar ve hava savunma silahları olmak üzere çeşitli silahlarla, Rus unsurlarına karşı, halk örgütlenerek merkezi bir komuta olmaksızın saldırması hedeflenmiş ve başarılı olunmuştur.

dış politika ve güvenlik algılamalarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle Avrupa'da savaşın kendilerinden uzak olacağı düşüncesini yıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak Avrupa devletleri uzun süredir ihmal ettikleri ordularının kapasitesini artırma telaşına düşmüşlerdir. NATO'nun kendi nüfuz alanı dâhilinde gördüğü bölgelere doğru genişlemesini durdurmak isteyen Rusya'nın bu çabası ters sonuçlar üretmiştir. Ukrayna saldırısı, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrasında tarafsızlık politikasını benimseyen İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği için başvuru yapmasını tetiklemiştir. Ayrıca Rusya, bu saldırı ile siyasi ve askerî dikkatini Ukrayna'da toplamış ve ABD'nin bu süreçte Asya-Pasifik'te Çin faktörü ile daha yakından ilgilenmesine olanak sağlanmıştır. İki ülkenin arasında yegâne arabuluculuk inisiyatifi üstlenebilen Türkiye'nin, gelecekte de bunu sağlamaya devam edebileceği ve ateşkesi temininde aktif görev alabileceği öngörülmektedir. Antalya diplomasi forumu ile başlayıp devamında tahıl anlaşmaları ile devam eden süreç de bunun göstergesidir. Rusya'nın siyasi hedefleri arasında yer alan Ukrayna'nın NATO üyeliğinin engellenmesi de mevcut konjunktürde Moskova'nın başarı hanesine yazılmıştır (Çelik, 2022, s.522; Çelikaslan, 2022, s.59-61; Karasoy, 2022, s. 41, 46, 50-52; Okur ve Şahin, 2022, s.64-76; Saygun, 2023).

Savaşın askerî değerlendirmesinde Rusya'nın başarı hanesinin zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Zira Ruslar savaşın başında mevcut kuvvetlerini dağıtarak kuvvet tasarrufu, sıklet merkezi ve hedef prensiplerini ihlal etmişlerdir. Bu temel hatanın yanı sıra taarruzun temel prensiplerinden olan moral konusunda da Rus Ordusundaki eksiklik göze çarpmaktadır. Örneğin, asimetri yaratması beklenen bir silahtan azami ölçüde faydalanılması silahı kullanan personelin moral durumu ile doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda; Ukrayna, maaşların iyileştirmesi ve sosyal medyanın etkin kullanımı gibi olumlu örnekler gösterirken, Rusya ölen askerlerinin naaşlarını dahi tahliye edememiş ve temel olarak ikmal zafiyeti göstermiştir. Rus Ordusunda sıhhi tahliye başta olmak üzere sağlık sisteminin de istenilen kapasitede işletilemediği de gerek medyaya gerekse sosyal medyaya yansımıştır. Rus Ordusu disiplini ve emir komuta birliğini sağlamada zorluklar yaşamış, bu durum yağma gibi uç örneklerle beraber sosyal medya kullanımı gibi harekât emniyetini tehlikeye atan pek çok örneğin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sonuçta Ukrayna istediği propaganda malzemesini kolaylıkla temin edebilmiştir.

Ukrayna'nın İHA/SİHA sistemlerini etkin kullanması hem harekâtı icra eden hem de harekât bölgesi gerisinde ikmal faaliyetinde bulunan unsurları zor durumda bırakmış, Rus unsurlara ağır zayıatlar vermiştir. Rus Karadeniz Donanmasının amiral gemisinin vurulması ise Rusya'nın

uluslararası alanda prestij kaybetmesine yol açmıştır. Savaş kapsamında dikkat çeken bir diğer alan ise füzelerdir. Rusya, füze sistemleri ve sayıları açısından üstün olmasına karşın sahada görüldüğü üzere bunların isabet oranlarının düşük olması teknoloji bağlamında yetersizliğe işaret etmektedir. Harekât hızının yüksekliği Rusya'nın lojistik unsurlarının birinci hat birliklerine ayak uyduramamasına neden olmuştur. Rus Ordusunun harekâtın bu kadar uzun süreceğini tahmin etmemesi nedeniyle mühimmat stoklarının azaldığını hatta İran'dan takviye aldığı söylemek mümkündür.

Kerç Köprüsü'nün vurulması ise ulaştırma isteminin hassasiyetini bir kez daha ortaya koymasının yanı sıra Rusya'nın kritik tesis koruma zafiyetini de göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca vurulan ya da muharebe dışı kalan sistemleri Ukrayna'nın, geneli NATO üyesi ülkelere yerine koyabilirken Rusya bu açıdan zorlanmaktadır. Bu durumun uzun vadede Ukrayna'ya avantaj sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu savaş özellikle istihkâm yeteneğinin önemini ön plana taşımış, dostun imkân ve kabiliyetini artırma, düşmana ise engel kurma kapsamında kritik roller üstlenmiştir.

Her iki ordu komuta kontrol ve muhabere sistemleri açısından sınıfta kalmış, harekâtlarını koordine edebilecek altyapı eksikliklerini derinden hissetmişlerdir. Starlink uyduları vasıtasıyla haberleşmenin takviye edilme gayreti dünya tarafından yakından müşahede edilmiştir. Rusya'nın da kritikliğine binaen haberleşme altyapısını hedef aldığı bilinmektedir. Sonuçta, stratejik hataların taktik başarılar ile telafi edilemeyeceği görülmüş, stratejik seviyedeki hedeflerin operatif seviyedeki hedefler ile uyum sağlayamaması harekâtın her aşamasını etkilemiştir.

4. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Tank Sınıfı Açısından Değerlendirilmesi

Rusya-Ukrayna Savaşı çerçevesinde tankların ön plana çıkarak tartışmanın odağına oturmasında her iki ülkede de tank zayıflığının fazlalığı büyük bir etkiye sahiptir. Bu zayıflığın kaynağında harp prensipleri ve muharebe sahası ana fonksiyon alanları bağlamında sağlıklı planlama yapılamaması ve planlanan hususların uygulanamaması başta gelmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nı harp prensipleri açısından incelenecek olursa; *hedef* prensibi bağlamında, Rusya savaşın başında hedeflerini geniş bir harekât sahasında uygulamaya koymak istemiştir. Mevcut savaş kapasitesinin hedefleri ile ne derecede uyum sağladığı harekâtın başında görülmüştür. Savaş planlarının *sadelik* prensibinden uzak olması ve *taarruz* prensibi bağlamında ast birliklerin hedef ve maksatları tam olarak idrak edememesi hususları lojistik planlama eksikliği ile birleştiğinde, özellikle

savaşın başında sıkça örneğine rastladığımız duran intikal kolları gibi, başarısızlıkların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda *manevra* prensibi bağlamında özellikle icra edilen manevraların, Ukrayna birliklerini istenilen yer ve zamanda savaşmaya zorlayamadığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Rusya savaşı başlatırken belirlediği hedeflerden sadece Donbas bölgesinde kısmi bir başarısı söz konusu olmakla beraber Ukrayna'yı savaşı sonlandıracak bir şekilde baskı altına almayı başarabilecek bir kazanım elde edememiştir. Ancak harbin siyasi hedeflerinden birisi olan, Ukrayna'nın NATO üyeliğinin önlenmesi konusunda başarılı olunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Savaşın başında birbiri ile doğrudan ilintili *kuvvet tasarrufu* ve *sıklet merkezi* prensiplerinin ihmali neticesinde birçok istikamette aynı zamanda başlayan Rusya taarruzları nihayetinde durdurulmuş ve aslında *baskın* şeklinde gerçekleştirilebilecek olan taarruzların etkisini azaltmıştır. Belarus'tan Kırım'a kadar uzanan uzun bir cephe hattına yayılan savaşta, sıklet merkezi prensibinin uygulanmaması, Rus kuvvetlerinin alay konusu olmasına neden olacak gelişmelerin yaşanmasında önemli bir paya sahiptir. Stratejik seviyede yapılan hatalar, taktik tedbirlerle düzeltilmez ilkesi burada da kendini göstermiş, birden fazla istikamette gerçekleştirilen Rus taarruzları, harekâtların icrasında *emniyet* prensibinin de ihlaline neden olmuş, zayıfın fazla olması ve taarruzların etkinliğinin azalması sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle başta SİHA'lara karşı olmak üzere Ukrayna silahlarına karşı, kritik birlik ve tesislerin etkili bir emniyeti sağlanamamıştır. Rus taarruzlarının icrasında senkronizasyon eksikliği, harekâtın başında dikkat çeken hususların başında gelmektedir. Savaşın uluslararası hukuk bağlamında önemli ihlaller içermesi hukuka uygunluk prensibi ihlalinin göstergesidir. Buna İzyum'da bulunan toplu mezarlar örnek olarak verilebilir. Son olarak *moral* bakımından da Rus askerleri harekâtın başından itibaren önemli ölçüde eksiklik içerisindedir. Rus ordusunda morali artırmaya yönelik maaş, vatandaşlık vb. birçok teşvik mekanizması kullanılsa da Ukrayna ordusunun gerisinde kalmaya devam etmiştir.

Muharebe sahası ana fonksiyon alanları ile tank sınıfının savaştaki durumu incelemeden önce, tank sınıfının imkân kabiliyet ve tahditlerine kısaca değinmek fayda saylayacaktır.

Tanklar, muharebe sahasında hareket kabiliyeti, ateş gücü ve zırh korumasının temel üstünlükleri ile muhabere ve atış kontrol sistemleri ile birleştirerek üstün bir yetenek hâline gelmesini sağlar. Bu imkân ve kabiliyetler muharebe sahasında baskın, kütle halinde kullanım ve ateş gücü üstünlüğünü sağlamada temel rol oynarlar. Tankların bu üstün yanlarının yanı sıra önemli tahditleri de bulunmaktadır. Tanklar, kapsamlı bakım, uzman personel ve yetenekli bakım unsurları gerektirir; ayrıca yakıt, yağ ve

gres gibi önemli miktarda petrol ürünlerinin devamlı ikmaline bağımlıdır. Diğer tanklara, taarruz helikopterlerine, SİHA/TİHA platformlarına, mayınlara, tanksavar sistemlerine ve uçaklara karşı savunma yetenekleri sınırlıdır. Tanklar meskûn mahallerde, sık ağaçlık ve ormanlık bölgelerde görüş kabiliyetleri önemli oranda kısıtlanır, bu durum ise onları piyade saldırılarına karşı savunmasız bırakır. Söz konusu bölgelerde hareket kabiliyetleri önemli oranda azalır ve yollara bağımlı kalırlar; bu da manevra ve gözetleme kabiliyetini ciddi şekilde sınırlar (FM 17-15 Tank Platoon, 1996, s.1-6, 1-7). Buradan da anlaşılacağı üzere tank, muharebe sahasında temel hedeflerden biri olan ateş gücü üstünlüğü sağlamaya yaptığı katkının yanı sıra manevra kabiliyeti ile de ateş gücünün yer değiştirmesi bağlamında önemli bir kuvvet çarpanı olmasını sağlamaktadır. Ancak bunu sağlarken diğer silah platformlarına karşı hassasiyeti bulunduğu gerçeği planlamalarda yer almalıdır.

Muharebe sahası ana fonksiyon alanları kapsamında değerlendirmeye *komuta kontrol ve MEBS* ile başlanırsa; açık bir şekilde emir komuta zafiyetinin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tankların kullanımını bilmeyen, ihtiyaca cevap verecek bir planlama yapamayan kısacası kendisinden bekleneni veremeyen bir yüksek komuta kademesi, tank sınıfının görevini yapmasını engellemiş, bu durum da tankın varlığının sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durumu fark eden Putin'in, Gerasimov'u harekâtın komutanı olarak atamış olması alınan dersler çerçevesinde değerlendirilebilir. Ayrıca savaşın ilk bölümlerinde yaşanan subay kayıpları da komutayı derinden etkilemiştir. Ayrıca Rusya, kayıplarını azaltabilmek adına elektronik harp imkân ve kabiliyetini geliştirmek zorundadır. (Clark, 2023, s.3, 7.)

Hareket kabiliyeti ve manevra prensipleri açısından değerlendirmeye devam edilecek olursa; özellikle baharla birlikte arazinin çamurlaşması harekât bölgesi etüdünün sağlıklı yapılmadığına ve başta tank olmak üzere zırhlı araçların ilerleme istikametlerinin doğru seçilemediğine işaret eder. Bu noktada aynı coğrafyanın II. Dünya Savaşı'nda yaşattığı benzer sorunlar nedeniyle "General Çamur" (Beevor, 2022, s.291) olarak adlandırılan çamurlaşmanın harekât üzerindeki etkisi açık şekilde görülmüştür. Yollara bağımlı kalan ve ilerlemeleri durdurulan Rus konvoyları bu durumun ciddiyetini gözler önüne sermiştir. Yani "General Çamur" aradan geçen 80 yılda gücünden bir şey kaybetmediğini ispatlamıştır. Ayrıca açık arazide ve meskûn mahallerde vurulan tanklar harekâtın temposunun da düşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla harekât bölgesi etüdü doğru yapılmamış bir harekâta kullanılan tankın sorununu günümüze uyumsuzluğu ile değil, planlama yapan komuta kademesi ile açıklamak daha doğru olacaktır. Ayrıca zırhlı birliklerin hibrit operasyon icra edebilecek şekilde

teşkilatlanmaması, klasik konvansiyonel kullanımda ısrarcı olunması da bu felaketin habercisi olmuştur.

Beka prensibi doktrin ile beraber incelenecek olursa; doktrin kullanımı konusunda yaşanan eksikliklerin, tankın çağımızın hibrit muharebe alanına uygun olmayan yönlerini görmemizi perdelememesi gereklidir. Zira harekât kapsamında yapılacak gözlemlerin günümüz tanksavar teknolojisinin, tankın zırhına karşı üstünlük sağladığı sonucuna varmamıza yeterlidir. Başta javelin gibi tanksavarların âdemi merkezi bir anlayışla bol miktarda dağıtılması sonucunda tehdidin de nereden geleceğinin belirsizleşmesi ve platform halindeki tanksavar ve ateş destek sistemlerinin de aktif bir şekilde kullanılması, tankların aciz bir durumda kalmasına neden olmuştur. Tankın beka bağlamında kendi kendine yeter hâlde bulunması hedeflenmekle beraber, diğer sınıf ve kuvvetlerle birlikte birleşik ve müşterek harekât icra etmesinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmüştür. Zira hiçbir kuvvet, hiçbir sınıf ya da silah tek başına muharebeyi kazandıracak gücü üretemez. Bunun için karma bir kuvvet gerekir. Buna karma etki denir. Sinerji ile her birinin ayrı ayrı güçlerinin toplamından daha fazla güç elde edilebilir. Sınıf, kuvvet ve faaliyetler birbiri ile tamamlayıcı olduklarında etkin bir muharebe gücü yaratabilir. (Börekeçi, 2022, s.87.) Zırhlı birliklerin başta piyade olmak üzere, İHA/SİHA, hava savunma, istihkâm ve hava desteği desteklenmemesi, senkronize hareket etmemesi ve etkili bir koordinasyonun sağlanmaması sonucunda tankların vurulması şaşırtıcı olmasa gerek. Ayrıca karma kuvvet halinde kullanılmasının yanı sıra tankın beka kabiliyetini artırmak üzere aktif koruma sistemleri ve tanksavarlara karşı uyarıcı sistemlerin tanklara ithal edilmesi gerekliliktir. Harekât esnasında açık bir şekilde varlığını hissettiren SİHA tehdidine karşı da tankın korunması bağlamında tedbirlerin alınması kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Tankın hibrit savaş ortamında kullanılması, klasik konvansiyonel taktiklerin yanı sıra konvansiyonel olmayan taktikleri de ihtiva edecek bir doktrin gerektirmektedir.

Hava savunma ve ateş destek sistemleri prensipleri açısından bakılacak olursa; Rusya'nın savaşın başından itibaren üstünlük sağladığı hususların başında füzeler gelmiştir. Bu bağlamda füzelerin tanklar başta olmak üzere kara unsurları üzerinde etkili olması hava savunmanın önemini de vurgulaması açısından kıymetlidir. Bu noktadan hareketle Ukrayna'ya yapılan yardımlarda hava savunma sistemlerinin varlığı ve etkinliği büyük önem arz etmektedir. Ademî merkezi bir şekilde yönetilen hava savunma sistemi ve başta omuzdan atılan sistemler olmak üzere birçok hava savunma platformunun varlığı Rus hava araçları için tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Bu durum başta tank olmak üzere kara unsurları üzerinde hava savunma şemsiyesi kurması açısından kıymetlidir. Kısacası hava savunma

fonksiyonunun manevrayı kurtaran başat aktörlerden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Etkili topçu (HIMARS - High Mobility Artillery Rocket System gibi) ve tanksavar (javelin gibi) sistemleri ile Rus birliklerinin manevra alanını kısıtlayan Ukrayna birliklerinin muharebe sahası ana fonksiyon alanları dersine çalıştığı sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

İstihbarat prensibi bağlamında tankın özelinde, muharebe sahası genelinde yaşanan benzer bir resim karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu prensip açısından kritik önemi haiz muharebe sahasının istihbarat analizinde kullanılan “Muharebe Sahası İstihbarat Hazırlığı (MSİH)” dört safhadan oluşmaktadır. Bu safhalar; “muharebe sahasının tanımlanması”, “muharebe sahasının etkilerinin belirlenmesi”, “düşman durumunun incelenmesi” ve “düşman, hava ve arazi hakkındaki bilgilerin birleştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Göztepe ve Akdağ, 2015, s.63). MSİH safhalarından “düşman, hava ve arazi hakkındaki bilgilerin birleştirilmesi” safhası bağlamında, hava şartlarının dikkate alınması konusunda ciddi şüpheler mevcuttur. Çünkü doğru bir analiz yapılması durumunda, “General Kış”ın etkisini kaybederken yerini “General Çamur”a bırakacağı tahmin edilmesi beklenmiştir (Beevor, 2022, s.291). İstihbarat analizi sürecinde Rusya-Ukrayna Savaşı’nda yaşanan zafiyet söz konusu prensiple olduğu kadar hareket kabiliyeti ve manevrayla da doğrudan bağlantılıdır. Zira “General Çamur” hatayı affetmez ve taraf seçme gibi bir alışkanlığı yoktur. Dikkate almayan tarafa zorluk çıkarmakta üstüne yoktur. Ayrıca personelin cep telefonu kullanım yoğunluğu ile hedef istihbaratı sağlanması ve söz konusu hedeflerin Ukrayna kuvvetlerince HIMARS gibi etkili sistemler kullanılarak ateş altına alınması Rus zayıflığını artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muharebe sahası ana fonksiyon alanları kapsamında değerlendirmeye en önemlilerinden birisi olan *muharebe hizmet desteği* ile son verilecektir. Rusya-Ukrayna Savaşı’nın ilk günlerindeki cephe genişliğinde bir muharebe sahasında muharebe hizmet desteğini yönetmek kolay değildir. Zira malzeme desteğinin yanı sıra dikkati bir planlama ve etkili bir icrayı da beraberinde isteyen bir süreci gerektirmektedir. Bu bağlamda Rusya’nın harekât temposunu koruyacak şekilde muharebe hizmet desteğini sağladığını söyleyemeyiz. Bunun en acı örnekleri olarak, yakıtı biten Rus Ordusu araçlarını çeken traktörleri gösterilebilir. Sarf ettiği ikmal maddelerini yerine koyamayan Rus yüksek komuta kademesi muharebe hizmet destek eksikliğini harekât alanının her bölümünde derinden hissedilmesine neden olmuştur. Aynı durumun Ukrayna Ordusu için de fazlasıyla geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle SSCB döneminden kalan harp silah, araç ve gereçlerinin yanı sıra başta NATO

ülkeleri olmak üzere Batı'dan temin edilen askerî malzemeler hâlihazırda karmaşık olan ikmal sistemini daha da içinden çıkılmaz bir hâle sürüklemiştir. Temin sürecini takip eden söz konusu malzemelerin idamesi ise ayrı bir zor süreci işaret etmektedir. Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin Ukrayna'ya modern tank temin etmesinin muharebe sahasına etkisini, savaşın müteakip sürecini görmeden söylemek mümkün olmayacaktır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki doğru kullanılan tank birlikleri, kullanan tarafa kuvvet çarpanı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda sadece tankın temininin değil, doğru kullanımının da savaşın müteakip sürecine etki edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Batı, Ukrayna'ya tank temini sürecinde, öncelikle kendi ihtiyaçlarını dikkate almakta ve müteakibinde tasarruf edebileceği bölümü Ukrayna'ya temin etmektedir. Tankın kullanım sürecini, başta eğitim olmak üzere birçok zorluk etkilemekte, bu durum ise hâlihazırda kullanım süreci oldukça kısıtlı olan tankın etkinliğini azaltmaktadır. Bu bağlamda Batılı ülkelerin Ukrayna'ya tank temininin, kısa vadede cephede manevra gücünün artmasına katkı sağlasa bile, temin edilen tank miktarının ciddi rakamlara ulaşmaması halinde, savaşın gidişatı üzerinde kritik bir rol oynamayacağı yorumuna varılmasına neden olmaktadır. Modern Batı tanklarının Ukrayna'ya yardım sözü ile birlikte her iki tarafın tankları karşılaştırılmaya başlanmıştır. Ancak iki tarafın modern tanklarının tanka karşı alınan tedbirlerin çokluğu, silahların etkinliği ve cephenin genişliği gibi etmenler nedeniyle Kurskvari bir tank savaşı görülmesi çok olası değildir. Ayrıca Ukrayna ulaşan Leopard-2'ler ile yapılan karşı taarruzlarda ciddi zayıat vermiştir. Bu zayıatın oluşmasında Rusların etkili anti-tank silahları (kornet, ataka ve vikar), lancet dolanan mühimmatları, anti-tank mayın tarlaları etkili olmuştur. Leopard-2 tanklarının 60 ton civarındaki ağırlığı ile her köprüden geçememesi karşı taarruz istikametlerinin tahminini kolaylaştırmakta, bu durum ise şüphesiz zayıatı artıran etken olarak karşımıza çıkmaktadır (MilitaryTv, 2023). Rusya'nın kısa vadede tank başta olmak üzere kapasitesinin ciddi yara alması ve Ukrayna'nın dış yardımlar ile kapasitesinin artması savaşın dengelenmesine katkı sağlamıştır (Amble ve Spencer, 2023). Ancak Rusya'nın II. Dünya Savaşı'ndaki gibi üretimi artırma ve savaş endüstrisini kuvvetlendirme girişimleri de göz ardı edilmemelidir. Zira Rusya'nın yaptırım kaynaklı üretim zorluklarını aşması, savaşın dengelenmesi üzerindeki baskıyı kuvvetlendirecektir. Bu bağlamda Duma'nın gelecek yılın askerî bütçesini %68 artırması, savaşa yönelik baskıyı kuvvetlendirmek istediğine işaret etmektedir (Anadolu Ajansı, 2023). Diğer bir açıdan bakılırsa, Rusya-Ukrayna Savaşı NATO Bloğunun da üretim stratejilerini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu durumun Ukrayna'ya yapılan yardımın da artabilme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

5. Tank Sınıfının Geleceği Üzerine Bazı Öngörüler

Geçtiğimiz yüzyıl, binlerce yıldır muharebe sahasında varlık gösteren bir sınıf olan süvarinin ilgasına şahit olmuştur. XX. yüzyıl süresince ateş gücünün artması, siper savaşları ve II. Dünya Savaşı'nda kullanılan tankların düşünsel boyutu, süvarinin varlığının sorgulanmasına neden olmuş, sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler ise nihayetinde bu sınıfın ilgasını ve tank sınıfına evrilmesini sağlamıştır. Ukrayna harekâtının başladığı günden bugüne gelindiğinde savaşın kendisi kadar konuşulan konuların başında tankın etkinliği ve gerekliliği gelmektedir. Zaman değişmiş olsa da bu iki sınıf hakkındaki tartışmaların benzerliği dikkat çekicidir. Ancak bu hususta gözden kaçırılmaması gereken temel nokta sınıfların temelleri üzerinedir.

Süvari sınıfında kullanılan at canlı bir varlıktır ve yapısal bir değişiklik yapılamayan, sadece teçhizatında düzenleme yapılabilen bir unsurdur. Tankta ise durum farklıdır. Nihayetinde bir makinadır ve boyutunda, sistemlerinde, topunda, ağırlığında kısacası bütün yapısında değişiklik yapılabilir. Bu açıdan bakıldığında tankları, farklı yapıda olsa da gelecekte görmeye devam edeceğimizi düşünmek yanlış olmaz.

1980'li yılların ortasına gelindiğinde Soğuk Savaş'ın sonlanacağını öngörülmediği ve Avrupa'nın kendini Doğu Bloğu ile harbe hazırlamaya devam ettiği dönemde üretilen Leopard-2 tankı, çağının en iyi tankları arasında gösterilmektedir. Yine bu zamanın askerî uzmanları da günümüzde olduğu gibi tank konsepti üzerine değerlendirmeler yapmakta ve geleceğin tankını hayal etmekteydiler. Bu değerlendirmelerden birisinin görseli aşağıda sunulmuştur.

Resim-1: 1980'li yılların ortasında hayal edilen bir geleceğin tankı (*Muharebe Tanklarının Otuz Yıllık Değişimi (1950-1980)*, Çev. Necdet Bender, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 1984, 114.)

Her ne kadar tankın gelişimi öngörüldüğü gibi gerçekleşmemiş ve günümüzde hayal edilen tankın bir benzerini görememiş olsak bile, bu tankın bize anlatmak istediğini, otoriteler bazı değişiklikler ile kabul etmeye başlamıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nı referans alarak geleceğin muharebe ortamına dair bir ufuk çizmeye çalışılırsa; geleceğin muharebe ortamında tankların kendilerine tevdi edilen vazifeleri ifa edebilmesi için öncelikle tankın gelecekteki tehditlere karşı belirgin bir üstünlük sağlamasının gerekli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tehdidin ortaya konması için şüphesiz geleceğin muharebe sahası doğru tahayyül edilmelidir. Ardından tahayyül edilen muharebe sahasında karşılaşılabilecek tehditlerin belirlenmesi önem kazanmaktadır. Tehditlerin de belirlenmesi sonrasında, bu tehditlere karşı tankların doğru sistemler ile donatılması uygun olacaktır. Bu süreç dünyanın birçok ordusunda aynı şekilde gelişmektedir. Bu kapsamda muharebe sahasında tehditler ve seviyeleri ne olursa olsun öncelikli ihtiyaç bekadır. Hâlihazırda SİHA ve tanksavar tehdidinin üst seviyeye ulaştığı göz önünde bulundurulursa, gelecekte bu tehdidin daha da artması şaşırtıcı olmayacaktır. Bu durumun yarattığı muharebe ortamında söz konusu silahların etkilerinden korunmak üzere harekâtların geniş bir coğrafyaya dağılması, orduların hareket kabiliyeti, hız ve kapsamlı bir lojistik sisteme ihtiyacını artacaktır. Harekâtların geniş bir coğrafyaya dağılması aynı zamanda etkili bir komuta kontrol ve muhabere sistemini gerekli kılacaktır. KBRN tehdidinin her zaman var olacağından ve hibrit tehdidin de artarak devam edeceğinden mütevellit, KBRN, mayın ve el yapımı patlayıcı, keskin nişancı ve konvansiyonel olmayan tehditlere karşı da hazırlık bir zorunluluktur.

Bu doğrultuda mevcut şartlarda, Türkiye'nin tank ihtiyacı tartışmasız bir şekilde devam etmektedir. Gelecek dönemde de tankların üretilmeye devam edilmesinin yanı sıra insansız kara araçlarının (İKA) da gelişim sağlayacağı ve muharebe sahasında görüleceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle insansız tankın sağlayacağı avantajlar göz ardı edilemeyecek seviyededir. Tankın insansızlaşmasının, zırh korumasına olan ihtiyacı azaltacağı, daha hafif ve daha düşük silüetli tankların ortaya çıkmasını sağlayacağı ve nihayet bunların, geniş bir coğrafyaya dağılmış olan birliklerin ihtiyacı olan hız ve manevra kabiliyetini artıracığı değerlendirilmektedir. Tanksavar ve SİHA teknolojinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra yönlendirilmiş enerji silahlarının (lazer, mikrodalga, elektromanyetik vb.) da gün geçtikçe bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkacağı göz önünde bulundurulursa, başta tanklardaki aktif koruma sistemleri olmak üzere yenilikçi ve gelişmiş teknolojik gereçlere olan ihtiyacın gelecekte de var olma devam edeceğini söyleyebiliriz. Gelişmiş

sensörler ile muharebe sahasında birliklerin, gizlenemez hale gelmesi bir başka öngörüdür. Bu kapsamda tanklar başta olmak üzere kara birliklerinin gizleme sistemlerine her zaman olduğundan daha fazla ihtiyaç duyacağı düşünülmektedir. Ayrıca ihtiyaçlara millî çözümlerin üretilmesi ile platform çeşitliliğinin teke düşmesi, başta bakım olmak üzere maddi avantajlar yaratacak ve çözümlerin tek platform etrafında toplanması, söz konusu platformun etkinliğinin de artmasına katkı sağlayacaktır.

Burada tank ve gelişmekte olan İKA sistemlerine özel yer ayırmakta fayda görülmektedir. Dünyada ve Türkiye’de bu iki sistemin ayrı ya da hibrit kullanımı üzerine değişik düşünceler bulunmasına rağmen bu iki sistemin de yakın gelecekte varlığını koruyacağı üzerinde bütün dünya hemfikirdir. Burada kritik olan husus şudur ki, ister İKA isterse insansız tank platformu olsun, insan karar verici olarak var olmaya devam edecektir. Buna mukabil yapay zekânın da kullanılmaya başlayacağı bir diğer öngörüdür. Ancak yapay zekâ hiçbir zaman insanın yerini alamayacak, insanın düşünme ve karar verme sürecini takviye edecektir. Bu bağlamda ağ merkezli bir yapıya olan ihtiyacın, veri aktarım ve paylaşım sürecinin gelişiminin, en çok da bu sürecin düşman elektronik ve siber saldırılarına karşı korunmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bunun sağlanması, karma birlik harekâtı ile özellikle başta tehlikeli ve riskli görevler olmak üzere robotik ve otonom sistemlerin kullanılmasının önünü açacaktır. Ayrıca sürü İKA gibi kavramları da yakın gelecekte muharebe sahalarında görüleceğini öngörmek yanlış olmayacaktır.

5. Sonuç

Tanklar, tarih boyunca muharebelerde hasım kuvvete karşı asimetri yaratmada önemli rol oynamıştır. Tankı meydana getiren süreç incelenirken, zırhın evrimi ayrı, hareket kabiliyeti ile birleşen ateş gücünün evrimi ayrı olarak gelişim sağladığı görülmektedir. Bu iki farklı boyut, 1916’da tankta birleşerek muharebe sahasında fark yaratacak bir platformun ortaya çıkmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı’nda siperlere mahkûm olan muharebelerde, manevra üstünlüğü kazanmak için geliştirilen tanklar ilk üretildiği zaman diliminde modern bağlamda bir doktrine sahip değildir. Başlangıçta piyadenin yardımcısı ve makineli tüfek ateşinden korunacak kadar zırhlı olan bir platform olarak tasarlanan tanklar, zamanla kendilerine tevdi edilen vazifeleri ifa edebilmek maksadıyla gelişmeye devam etmiş, baskın, manevra, kütle hâlinde kullanım, zırh ve ateş gücü üstünlüğü gibi temel özellikleri ile muharebe sahasının ana muharebe unsuru hâline gelmiştir. İki savaş arasındaki dönemde, Yıldırım harbi doktrini ile tankın varlık sebebi adeta ete kemiğe bürünmüş ve bu bağlamda tank ana

muharebe silahı olarak diğer unsurlarla beraber, karma kuvvet kullanımının da katkısı ile etkili bir taarruz vasıtası hâline gelmiştir. Tanklar geliştikçe zırh ve ateş gücü artmış, sistemleri daha karmaşık hâle gelmiş, öldürücülükleri gelişmiş, ancak bunlarla beraber üretim sürecinde karşılaşılan zorluklar da artmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde üretilen tanklar genel olarak 4 nesil hâlinde gruplandırılmaktadır. Birinci nesil tanklar; II. Dünya Savaşı akabinde üretilen ve 1945-1960 dönemini kapsayan tankları ifade etmekte kullanılmaktadır. Birinci nesil tankları 1961-1975 yılları arasında üretilen ikinci nesil tanklar takip etmiştir. Birinci nesil tanklara göre daha gelişmiş sistemlere sahip olan ikinci nesil tankların, temel üstünlüklerinin gelişmiş gece harekât icra edebilme ve KBRN koruma sistemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Başta ABD ile Rusya olmak üzere Birleşik Krallık, Almanya, Fransa ve İsrail'in öncülüğünde tank teknolojileri gelişmeye devam etmiştir. Söz konusu ülkelerin başını çektiği tank endüstrisi, 1976-2010 döneminde üçüncü nesil tankları üretmeye başlamıştır. Önceki nesillere göre daha güçlü bir zırhı ve stabilizasyon sistemi ile desteklenen atış kontrol sistemlerine sahip olan bu neslin tankları, 2.000 m mesafeden hedeflerini imha etme kabiliyetine de sahiptir. Savaşların konvansiyonel hüviyetten düzensiz savaflara doğru gelişmeye başlaması neticesinde, tankın bekası ve karma birlik harekâtı icra etmesi önem kazanmıştır. Savaşların konvansiyonel hüviyetini giderek kaybettiği bu dönemde, Kore ve Körfez Savaşları haricinde Vietnam, Afganistan vd. olduğu üzere düzensiz savaşların görünürlüğü artmıştır. Bu durum tankın, kendi sınıf birliklerinin dışında karma harekâtlara imkân veren birlik yapısının içinde yer almasına zemin hazırlamıştır. Tankın başta bekasını artıracak olan yeni teknolojik sistemler ile takviyesi, muharebe sahasında yerini ve önemini korumasını sağlamıştır. Söz konusu teknolojik gelişimler 3+ nesil tankların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Üçüncü nesil tankların modernizasyonu şeklinde gelişen söz konusu nesli, yeni konsept ve doktrine tankın uyumunu sağlamaya çabası olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. 2015'ten günümüze ise dördüncü nesil tankların geliştirilmesi çabalarına şahitlik edilmektedir.

Tankın Türkiye'de gelişimine bakılacak olursa, Türklerle ilk buluşması zannedildiği gibi ilk tankın satın alınması sonrasında değildir. I. Dünya Savaşı'nda Sina-Filistin Cephesi'nde İkinci Gazze Muharebesi'nde, İngilizler tarafından tanklar, Osmanlı askerine karşı kullanılmıştır. 1927 yılında bir adet Fransız yapımı Renault FT-17 tankı satın alınarak başlayan Türkiye'nin tank temin süreci ise 1932 yılında Sovyetler Birliği'nden alınan 4 adet T-26A, 6 adet T-27 tanketi ve 1 adet T-35 yüzücü tank ile devam etmiştir. Türk Zırhlı Birliklerinin esasını teşkil eden ilk Tank Taburu, 1934

yılında, SSCB'den alınan 64 adet T-26 Muharebe Tankları ile Lüleburgaz'da kurulmuştur. Bu dönemde taktik bilgi ihtiyacı; Fransız talimnamelerinden yapılan tercüme ve bunların TSK'ya uyarlanmasıyla karşılanmaya çalışılmış, ayrıca tankçıların eğitimi konusunda da adımlar atılmıştır. 15 Aralık 1942 tarihinde, Kara Harp Okulu Komutanlığında bir "Tank Talimgâhı" kurulmuş, söz konusu talimgâh 23 Eylül 1943 tarihinde "Tank Okulu" adını almıştır. II. Dünya Savaşı döneminde bir taraftan dış ülkelerden tank temin edilmeye çalışılmış, diğer yandan millî imkânlarla tank üretimiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak 1943 yılında, şasesi Kırıkkale'deki fabrikalarda imal edilen ve Ford motoruyla donatılan ilk Türk tankının denemeleri yapılmasına karşın, arzu edilen sonuçlar alınamamıştır. II. Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam ederken, tank sınıfındaki yenilikleri, gelişmeleri ve taktik doktrinleri yakından takip etmek ve tankların muharebelerini görmek amacıyla, 1943 yılında bir grup subay, gizlice Kuzey Afrika'ya Libya-Mısır hududundaki İngiliz birliklerine gönderilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında NATO ülkelerinden teminler ile gelişmeye devam eden tank sınıfının 1965 yılında "Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümeni" kurulmasıyla eğitimde birliğini sağlamıştır. Günümüzde Türk K.K.K.lığı envanterinde M48A5 T1/T2, M60 A1/A3/T ile Leopard 1A3T1/ 1T/2A4 serisi tanklar mevcuttur. Yerli ALTAY tankının üretim ve geliştirme çalışmaları ise halen devam etmektedir. Altay tankı, üstün ateş gücü, isabet oranı, yüksek hareket kabiliyeti ve beka özellikleri ile öne çıkmaktadır.

Tankların gelişimine eşzamanlı olarak tanksavar sistemleri gelişmeye başlamış ve tankların daimî olarak varlığını tehdit eden temel silah haline gelmiştir. Tankların zırh teknolojisi ve tanksavarların zırh delme kabiliyeti sürekli olarak birbirleriyle yarış hâlinde olmuştur. Ancak bu yarışta, hibrit savaş ortamının etkisi ibreyi tankların aleyhine doğru çekmeye başlamış ve bu durum ise tankların varlıklarının sorgulanmasına neden olmuştur. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı, tankların geleceği üzerine mevcut tartışmaların daha üst perdeden dile getirilmesinde etkili bir rol oynamıştır.

Tankların varlığının üst perdeden sorgulanmasına neden olan Rusya-Ukrayna Savaşı'nı, kronolojik olarak üç dönem hâlinde incelemek mümkündür. Birinci dönem Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1991 yılı ile Kırım'ın ilhak edildiği 2014 yılı arasındaki dönem, ikinci dönem Kırım'ın ilhakı ile iki ülkenin fiilî çarpışmaya başladığı Şubat 2022 arasındaki dönemdir. Şubat 2022 sonrası ise savaşın üçüncü safhası olarak görülebilir.

Birinci dönemde 2008 yılındaki Gürcistan krizinde Rusya, hedeflerine ulaşmış ve krizi kazanımlar ile kapatmıştır. Batının yetersiz tepkisi Rusya'nın cesaretini artırmış, müteakip dönemde artan ivme ile Batının

Rusya tarafından test edilmeye devam edilmesine sebebiyet vermiştir. 2014 yılı öncesinin bir diğer kritik hususu ise Rusya’da hibrit savaşın doktriner boyutu yazılması ve adeta gelecekte yaşanacak olayların el kitabı hazırlanması sürecidir. General Valery Gerasimov’un makalesinde anlattığı ve Rusya’nın resmî doktrini olarak yürürlüğe giren “Gerasimov Doktrini” muharebe sahasına askerî olmayan unsurların da dâhil edilmesi ve asimetrik yöntemleri de ihtiva etmesi açısından önemlidir. Askerî olmayan tedbirlerin de politik amaç kapsamında kullanılmasını hedefleyen söz konusu doktrin hibrit harekâtı tanımlamak üzere yazılmış gibidir. Doktrin, Rusya’nın 2022 müdahalesi öncesinde yaşanan süreci tasvir ettiği aşikârdır. İkinci dönem olan Şubat 2014 sonrasında ise Rusya, iki farklı alanda Ukrayna üzerinde tahakküm kurmaya çalışmıştır. Bunlardan birincisi Kırım’ın ilhakı, diğeri ise Ukrayna’nın doğusuna müdahaledir. 21 Şubat 2022 tarihinde Rusya’nın Donetsk’i ve Luhansk’ı Halk Cumhuriyetleri adlarıyla tanıması, askerî müdahale ile sonuçlanacak son sürecin başlangıcıdır. Putin’in 22 Şubat 2022’de yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında savaş ilanından kaçınarak askerî operasyon başlattığını duyurması sonrasında 24 Şubat 2022 tarihinde Rus Ordusu Ukrayna’yı işgal etmeye başlamıştır. Bu kararla Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Avrupa kıtasındaki en büyük kara savaşının başladığına şahit olmuştur. 24 Şubat 2022’de Rus kuvvetleri çok geniş bir cephede, kuzeyde Kiev, kuzeydoğuda Harkov, doğuda ayrılıkçı güçlerin bölgesinden batı, güneyde ise Herson istikametinde ilerlemeye başlamış ancak yaşadıkları başarısızlıklar üzerine kuvvetlerini doğu ve güneyde toplamıştır.

Savaşın askerî değerlendirmesinde, Rusya’nın başarı hanesinin zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Zira Ruslar savaşın başında mevcut kuvvetlerini dağıtarak kuvvet tasarrufu, sıklet merkezi ve hedef prensiplerini ihlal etmişlerdir. Bu temel hatanın yanı sıra taarruzun temel prensiplerinden olan moral konusunda da Rus Ordusundaki eksiklik göze çarpmaktadır. Ukrayna’nın İHA/SİHA sistemlerini etkin kullanması hem harekâtı icra eden hem de harekât bölgesi gerisinde ikmal faaliyetinde bulunan unsurları zor durumda bırakmış, Rus unsurlara ağır zayıatlar verdirmiştir. Rus Karadeniz Donanmasının amiral gemisinin vurulması ise Rusya’nın uluslararası alanda prestij kaybetmesine yol açmıştır. Savaş kapsamında dikkat çeken bir diğer alan ise füzelerdir. Rusya, füze sistemleri ve sayıları açısından üstün olmasına karşın sahada görüldüğü üzere bunların isabet oranlarının düşük olması teknoloji bağlamında yetersizliğe işaret etmektedir. Harekât hızının yüksekliği Rusya’nın lojistik unsurlarının birinci hat birliklerine ayak uyduramamasına neden olmuştur. Her iki ordu komuta kontrol ve muhabere sistemleri açısından sınıfta kalmış,

harekâtlarını koordine edebilecek altyapı eksikliklerini derinden hissetmişlerdir.

Tankların kullanımını bilmeyen, ihtiyaca cevap verecek bir planlama yapamayan kısacası kendisinden bekleneni veremeyen bir yüksek komuta kademesi, tank sınıfının görevini yapmasını engellemiş, bu durum da tankın varlığının sorgulanmasına neden olmuştur. Özellikle baharla birlikte arazinin çamurlaşması harekât bölgesi etüdünün sağlıklı yapılmadığına ve başta tank olmak üzere zırhlı araçların ilerleme istikametlerinin doğru seçilemediğine işaret eder. Tankların başta hibrit savaş ortamı olmak üzere muharebe sahasında etkin bir şekilde kullanılabilmesi, muharebe sahasının gerçeklerine uyan doktrinlerin ve planlamanın varlığı ile mümkün olabilecektir. Bu bağlamda sınıfların ve kuvvetlerin senkronize harekâtlar icra edebilmesi için etkili bir koordinenin sağlanması ve yetenekli bir yüksek komuta heyetinin bulunması kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar. Tankın özelinde ise beka kabiliyetini artırmak amacıyla aktif koruma sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerin kullanılması önemlidir. Başta javelin gibi tanksavarların âdemi merkezi bir anlayışla bol miktarda dağıtılması sonucunda tehdidin de nereden geleceğinin belirsizleşmesi ve platform halindeki tanksavar ve topçu sistemlerinin de aktif bir şekilde kullanılması, tankların aciz bir durumda kalmasına neden olmuştur. Tankın beka bağlamında kendi kendine yeter hâlde bulunması hedeflenmekle beraber, diğer sınıf ve kuvvetlerle birlikte birleşik ve müşterek harekât icra etmesinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmüştür. Zira hiçbir kuvvet, hiçbir sınıf ya da silah tek başına muharebeyi kazandıracak gücü üretmez. Bunun için karma bir kuvvet gerekir. Buna karma etki denir. Sinerji ile her birinin ayrı ayrı güçlerinin toplamından daha fazla güç elde edilebilir. Sınıf, kuvvet ve faaliyetler birbiri ile tamamlayıcı olduklarında etkin bir muharebe gücü yaratabilir. Ayrıca karma kuvvet hâlinde kullanılmasının yanı sıra tankın beka kabiliyetini artırmak üzere aktif koruma sistemleri ve tanksavarlara karşı uyarıcı sistemlerin tanklara ithal edilmesi gerekliliktir. Tank olmak üzere kara unsurları üzerinde hava savunma şemsiyesi kurmak önemlidir. Özellikle eski SSCB'den kalan harp silah, araç ve gereçlerinin yanı sıra başta NATO ülkeleri olmak üzere Batı'dan temin edilen askerî malzemeler hâlihazırda karmaşık olan ikmal sistemini daha da içinden çıkılmaz bir hâle sürüklemiştir. Temin sürecini takip eden söz konusu malzemelerin idamesi ise ayrı bir zor süreci işaret etmektedir. Batılı ülkelerin Ukrayna'ya tank temininin, kısa vadede cephede manevra gücünün artmasına katkı sağlasa bile, temin edilen tank miktarının ciddi rakamlara ulaşmaması halinde, savaşın gidişatı üzerinde kritik bir rol oynaması mümkün gözükmemektedir. İki tarafın modern tanklarının tanka karşı alınan tedbirlerin çokluğu,

silahların etkinliği ve cephenin genişliği gibi etmenler nedeniyle Kurskvari bir tank savaşı görülmesi çok olası değildir.

Rusya-Ukrayna Savaşı değerlendirmesinden yola çıkarak tank sınıfının geleceğine yönelik değerlendirme yapılacak olursa; gelecekte tankların üretilmeye devam edeceği ve insansız kara araçlarının (İKA) gelişiminin devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. İnsansız tanklar, zırh korumasına olan ihtiyacı azaltacağı ve bununla ilişkili olarak daha hafif ve düşük siluetli tankların ortaya çıkmasını sağlayabileceği, asıl önemlisi birliklerin ihtiyaç duyduğu hız ve manevra kabiliyetini artırabileceği değerlendirilmektedir. Tanksavar ve SİHA teknolojilerindeki gelişmelerin yanı sıra yönlendirilmiş enerji silahlarının da (lazer, mikrodalga, elektromanyetik vb.) ayrı tehdit unsurları olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Bu bağlamda, tanklar başta olmak üzere kara birliklerinin yenilikçi ve gelişmiş teknolojik donanımlara, özellikle aktif koruma sistemlerine ihtiyaç duyacağı öngörülmektedir. Sensör teknolojilerinin gelişimiyle ilintili olarak birliklerin gizlenmesinde yaşanacak zorluklar da önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkacaktır. Tankların ve İKA sistemlerinin ayrı ya da hibrit kullanımı konusunda farklı düşünceler olsa da her iki sistemin de yakın gelecekte var olacağı düşünülmektedir. İnsan karar verici olarak kritik yerini muhafaza etmeye devam ederken ve yapay zekânın da katkısı ile muharebe sahasını daha doğru analiz edeceği, bu bağlamda daha doğru kararlar alacağı öngörülmektedir. Yapay zekânın insanın düşünme ve karar verme sürecini takviye ederken, ağ merkezli bir yapıya olan ihtiyaç, veri aktarımı ve paylaşımının gelişimi, düşman elektronik ve siber saldırılara karşı korunmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Bu durum, robotik ve otonom sistemlerin kullanımının önünü açabileceği gibi sürü İKA gibi kavramların da gelecekte muharebe sahalarında görülmesinin önünü açacaktır. Sonuç olarak, tankların ve insansız kara araçlarının gelecekte dünya ordularının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanmaya devam edileceği, teknolojik gelişmelerin ve yapay zekânın kullanımının bu süreci şekillenmesinde aktif rol oynayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Kutu No:248, Gömlek No:677, Sıra No:11, Tarih: 25.05.1932.

Kutu No:30, Gömlek No:53, Sıra No:6, Tarih: 13.07.1932.

Kutu No:133, Gömlek No:957, Sıra No:2, Tarih: 09.11.1942.

Kutu No: 101, Gömlek No: 22, Sıra No:5, Tarih: 31.03.1943.

Kutu No:178, Gömlek No:27, Sıra No:5, Tarih: 26.09.1945.

Kaynak Eserler

Fransız Tank Talimnamesi. (1339). Dersaadet: Matbaa-i Askeriye.

FM 17-15 Tank Platoon. (1996). Headquarters Department of Army.

Ludendorff, E.V. (2020). Topyekûn Harp. (Çev. A.O. Çifci ve E. Çifci), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kitaplar

Beevor, A. (2022). Stalingrad. (Çev. N.Elhüseyni), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Black, J. (2003). Dretnot, Tank ve Uçak. (Çev. Y.Alogan), İstanbul: Kitap Yayınevi.

_____ (2019). Savaş ve Teknoloji (Çev. C.YÜCEL), İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Büyükışık, E. (2021). Düzensiz Savaşlar. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Citino, R.M. (2008). The Path to Blitzkrieg. Mechanicsburg: Stackpole Books.

Farrell, T. ve Terriff, T. (2002). The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology. London: Lynnonne Rienner Publishers.

Guderian, H. (2019). Achtung-Panzer! Dikkat Tank!. (Çev. E.Uğur), İstanbul: Kastaş Yayınları.

Johnson, D.E. (1998). Fast Tanks and Heavy Bombers. New York: Cornell University Press.

Muharebe Tanklarının Otuz Yıllık Değişimi (1950-1980). (1984). (Çev. N.Bender), İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.

Parker, G. (2020). Cambridge Savaş Tarihi. (Çev. F.Tayanç ve T.Tayanç), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Rosen, S. P. (1991). Winning the Next War: Innovation and the Modern Military. New York: Cornell University Press.

Savaşın Değişen Modeli Hibrit Savaş. (2018). İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Basımevi.

Turhal, A. (2020). T-26 B Seyyar Çelik Kale. Ankara: FNSS Yayınları.

Uyar, M. ve Erickson, E.J. (2020). Osmanlı Askerî Tarihi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Makaleler

Çelik, S. (2022). 2022 Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali: AB Entegrasyonu için Yeni Dönem. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2), 521-533.

Çelikaslan, M.N. (2022). Ukrayna-Rusya Savaşı: Avrupalı Bir Millettin Yıkımı. Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 53-65.

Dedemen, F. (2016). Geleceğin Güvenlik Ortamının Şekillenmesinde Hibrit Savaş Modelinin Değerlendirilmesi. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5 (1), 141-176.

Erkan, S. (2015). Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı. Journal of Turkish Studies, 10 (13), 71-92.

Ersavaş, S. (1939). Muharebede Asrî Süvari ve Zırhlı Muharebe Vasıtaları. Süvari Mecmuası, 108-109, 1-12.

Gerasimov, V. (2013). The Value of Science in Prediction. Voenno-promyshlennoy kuryer / Military-Industrial Kurier.

Göztepe K. ve Akdağ A. (2015). Coğrafi Analiz Sistemi (CAS) ile Askeri Karar Verme Süreci Etkinliğinin Artırılması. Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi, 2015 (2), 56-68.

Halhallı, O.E. (2022). Rusya Federasyonu ve Ukrayna Çatışmasının Uluslararası Hukuk Açısından Kısa Bir Analizi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5 (2), 442-464.

Karasoy, H.A. (2022). Hibrit, Asimetrik ve Vekâlet Savaşları: 2022 Rusya Ukrayna Savaşını Üçlü Sacayağı Üzerinde Bir İnceleme. Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 44-56.

Kunter, E. ve Bakar, N. (2008). Türk Tankçılık Tarihi. Kara Kuvvetleri Dergisi, 7 (25), 35-40.

Mürsel, S.M.G. (1934). Süvarinin Büsbütün Motörlenmesi Hakkında Yeni Fikirler ve Tecrübeler. Süvari Mecmuası, 91, 1-8.

Okur, M.A. ve Şahin, M. (2022). Jeopolitik/Jeoeconomik Depremler Çağı'nda Güney Kafkasya: II. Karabağ ve Ukrayna Savaşları'nın Bölgesel Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Avrasya Dosyası Dergisi, 13 (1), 70-82.

Özdemir, Ş. ve Eminoğlu, A. (2022). Yeni Nesil Savaş: Rusya'nın Donbas'ta Uyguladığı Hibrit Savaş Yöntemi. Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (1), 67-84.

Özer, Y. (2018). Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7 (1), 29-56.

Pullu, S. (2007). Antikçağ'da Zırhlı Savaş Makineleri: Assur Ordusunda Tank. Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (2), 163-176.

Saygun, E. Rusya-Ukrayna Savaşından Alınan Dersler. <https://www.veryansintv.com/rusya-ukrayna-savasindan-alinan-dersler/>, Erişim Tarihi:07.01.2023.

Smith, M. (2006). The New Calvary: The Story of British Armour in the Great War. The Mirror-Undergraduate History Journal, 26 (1), 176-195.

Ünalmiş, A.N. ve Oğuz Ş. (2019). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşının Vekalet Savaşı Teorisi Açısından İncelenmesi. Karadeniz Araştırmaları, 16 (61), 31-41.

Yıldız, M. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin Mi?. Akademik Hassasiyetler, 9 (19), 143-168.

Yayımlanmamış Çalışmalar (Yüksek Lisans Tezi)

Acar, G.O. (2017). II. Dünya Savaşı'ndaki Alman Tankları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Börekçi, H. (2022) Büyük Taarruz'da Süvariler: 5'inci Süvari Kolordusunun 26 - 30 Ağustos 1922 Tarihleri Arasındaki Harekâtı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü, Ankara.

Engin, T. (2007). Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Özbek, M. (2022). I. Dünya Savaşı'nda Tank Teknolojileri (İngiltere Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kongre Bildirileri

Yıldız, G. (2018). Hibrit Savaş Ne Kadar Post-moderndir? Avrasya Askerî Tarihine Yeniden Bir Bakış. Savaşın Değişen Modeli Hibrit Savaş, İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Basımevi, 21-27.

İnternet Kaynakları

AmazingViz (2019, 10 Mayıs). Main Battle Tanks By Generation Size Comparison 3D. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=C8hmPtH8iUU> Erişim Tarihi: 28.10.2023.

Amble J. ve Spencer J. (2023, 27 Ocak). Leopards into the Fray: How Will German Tanks Affect the Battlefield Balance in Ukraine?. <https://mwi.westpoint.edu/leopards-into-the-fray-how-will-german-tanks-affect-the-battlefield-balance-in-ukraine/> Erişim Tarihi: 29.10.2023.

Abay, E.G. Anadolu Ajansı. (10 Ekim 2023) Rusya Maliye Bakanı Siluanov: Askeri Harcamalardan Tasarruf Yapmak İmkansız. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusya-maliye-bakani-siluanov-askeri-harcamalardan-tasarruf-yapmak-imkansiz/3013766> Erişim Tarihi: 05.11.2023.

Clark, M. (Eylül 2023) Russia's Ground Forces. Understanding Russia's Military Vulnerabilities. <https://oe.tradoc.army.mil/2023/10/17/russia-strategic-initiative-understanding-russias-military-vulnerabilities/> Erişim Tarihi: 05.11.2023.

K.K.K. (2023). Tank. <https://www.kkk.tsk.tr/tank.aspx#:~:text=Tank%20s%C4%B1n%C4%B1f%C4%B1n%C4%B1n%20ana%20malzeme%20ve,geli%C5%9Firme%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1%20halen%20devam%20etmektedir.> Erişim Tarihi: 4.11.2023.

Military Tv (2023, 21 Temmuz). How Leopard 2 Tank Was Defeated In The Russia-Ukraine War. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=JyX4uRjCkFM> Erişim Tarihi: 31.10.2023.

_____ (2023, 21 Ekim). Russia's 'Deadly Trio' Of MBTs: The Strongest Enemy for M1 Abrams? Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=v81Ml3KBijQ> Erişim Tarihi: 01.11.2023.

Ogorkiewicz, R. Marian (2022, 15 Eylül). Tank. *Ansiklopedi Britannica*. <https://www.britannica.com/teknoloji/tank-military-vehicle> Erişim Tarihi: 07.11.2023.

Shpakovsky, V. (2018, 11 Ağustos) Azteklere Karşı Fatihler. Cortes Tankları. TopWar. <https://tr.topwar.ru/145398-konkistadory-protiv-actekov-tanki-kortesa-chast-4.html> Erişim Tarihi: 07.11.2023.

EXTENDED SUMMARY

Evaluation of Armor Service in the Worldwide and Türkiye: An Assessment in the Context of the Russia-Ukraine War

Throughout history, people have needed armor or fortifications to protect themselves from hostile attacks. The logic of using armor for self-defense evolved until it reached the extent of steel armor, that have used in the first tanks in 1916, combining mobility with firepower. This concept of combining mobility and firepower in warfare can be traced back to elephants and war chariots used in battles, followed by “wagenburg” and field artillery. In the World War I, maneuver warfare, which was confined to narrow European geography and trenches, became the most challenging issue for high commands.

The mutual trench warfare along a 705 km stretches from the Swiss border to the shores of the English Channel in World War I resulted in heavy, bloody, and inconclusive battles. The existing artillery and infantry forces seemed insufficient to end the War. This led to the need for an armored vehicle that would not be affected by enemy weapons and obstacles. Guderian, in his account of the development process of tanks in the United Kingdom, wrote that the experimental vehicle “*Little Willie*” failed in September 1915, but a year later, the vehicle called “*Mother*” was seen on the battlefield as the “*Mark I*”.

The fact that tanks were not used en masse against primary targets indicated that they were seen as a shield for protecting infantry or as a means of fire support. During this period, tanks were only used at small unit levels and were not directed collectively towards a single objective. However, on September 15, 1917, tanks once again took the stage and created a complete breakthrough effect in German trenches. With the increase in the number of tanks in the following period, changes were made in organization and personnel. Primarily, platoons and battalions were established.

The period from 1917 to 1937 witnessed rapid development in tank technology and the establishment of doctrine. In World War II, in addition to technological advancements, the emergence of new tactical components based on these technologies is also important from our perspective. The concept of Blitzkrieg doctrine stands out as one of these components. The principle of surprise in warfare has always been important. However, it has never been as closely associated with technology as in blitzkrieg. While armored units fought each other from the European coasts to the Russian steppes and the deserts of Africa, tanks that fulfilled the function of the

“moving fortress” in World War I became the main maneuver element of warfare. Tanks, which revived the principle of maneuver sacrificed to trench warfare during total war, became the masters of the battlefield during the interwar period with the blitzkrieg doctrine, and also allowed the formation of doctrines and technologies against them. The superiority of the German Blitzkrieg doctrine over the French doctrine, which considered tanks as infantry support weapons, was clearly seen in World War II, and it was deeply felt with the Allies’ 1.200.000 casualties against Germany’s 65.000 casualties. The Western front, which had been trapped in four years of trench warfare in World War I, collapsed within ten days.

After World War II, the world evolved into a bipolar structure. The Western bloc formed NATO, and the Eastern bloc formed the Warsaw Pact, leading to many major and minor conflicts. However, the balance of power between alliances was generally maintained, and no one dared to start another world war. During this period of the continuation of the balance of terror, both blocs perceived each other as the main threat and prepared for a conventional struggle against this threat. In this process, tanks were seen as the main instrument of offensive doctrine, which led to the development of many thoughts to counter them. The existential problem of tanks that emerged as a result of this situation also led to questioning their existence and effectiveness. As experiences gained from wars evolved into concepts, armies began to deploy tanks weighing 50 and more tons. Tank technologies have continued to develop, primarily led by countries such as the United States, Russia, the United Kingdom, Germany, France, and Israel.

The perception of threats changed with the end of the Cold War in 1991 and the shift to a unipolar world, where NATO became the sole conventional warfare force. Seeking new objectives, the United States took on the role of “world police” and engaged primarily in non-conventional methods against unconventional forces. The emergence of a new order resulting from “asymmetric warfare” gained attention in the literature following the Hezbollah-Israel War in 2006, giving rise to the concept of “Hybrid Warfare.” While the world tried to define this new term, Russia embodied the doctrinal dimension of this process through the “Gerasimov Doctrine” and effectively employed it until the two countries physically clashed in the Ukrainian crisis starting in February 2022.

The Russia-Ukrainian War can be examined in three chronological periods. The first period spans from 1991, when the Cold War ended, to 2014 when Crimea was annexed. The second period is from the annexation of Crimea to the onset of actual hostilities between the two countries in

February 2022. The period after February 2022 can be seen as the third phase of the war.

The past century witnessed the abolition of a service that had existed for thousands of years: Cavalry... During the XX. Century, the increasing firepower, trench warfare, and conceptual dimension of tanks used in World War II raised questions about the existence of cavalry, eventually leading to its elimination and the evolution into the tank service. When examining the ongoing discussions about the effectiveness and necessity of tanks from the beginning of the Ukrainian operation to the present, it is noteworthy that the similarities to the debates about these two services are striking. However, the fundamental point that should not be overlooked is the foundation of these services. A horse used in the cavalry is a living being that cannot undergo structural changes; it is merely a component that can be modified in terms of equipment. In contrast, tanks are machines. Their size, systems, guns, weight -essentially their entire structure- can be altered. From this perspective, it would not be wrong to assume that we will continue to see tanks in the future, albeit in different forms.

The prominence of tanks in the discussions surrounding the Russia-Ukrainian War can be attributed to Russia's significant tank losses. The source of these losses lies in the command-and-control deficiencies. The high command, lacking knowledge of tank utilization and unable to plan effectively, ultimately hindered the tank service from fulfilling its role. This situation led to questioning the existence of tanks. Especially with the arrival of spring and the muddy terrain, it indicates inadequate battlefield analysis and incorrect selection of the advance direction, particularly for tanks and armored vehicles. Therefore, it is more accurate to explain the problem with tanks used in a poorly planned operation not by their mismatch with the present day but rather by the high command responsible for the planning. Furthermore, the failure to organize armored units to conduct hybrid operations and insistence on conventional usage also foreshadowed this disaster. The lack of support for armored units, particularly infantry, UAVs/UCAVs, air defense, engineering, and air support, in other words, the inability to implement combined arms operations, should not be surprising considering the tank's vulnerability. Putin's appointment of Gerasimov as the commander of the operation, recognizing this deficiency, can be evaluated within the framework of the lessons learned. Assessing the impact of European countries and the US supplying modern tanks to Ukraine on the battlefield and subsequent course of the war is not possible without observing the aftermath. However, it should be noted that properly utilized tank units continue to provide a force

multiplier to the user. Therefore, it would not be wrong to argue that the use of tanks will continue in future conflicts.

Due to the deficiencies in the use of doctrine, we should not overlook the aspects of tanks that are not suitable for today's hybrid battlefield by attributing all the flaws to these deficiencies. The observations to be made within the scope of operations are sufficient to conclude that modern anti-tank technology has the upper hand against tank armor. The uncertainty about where the threat will come from due to the extensive distribution of anti-tank systems such as Javelin and the active use of anti-tank and artillery systems in a platform-based manner has rendered tanks ineffective. In this context, it is necessary to import active protection systems and warning systems against anti-tank weapons for tanks. The use of tanks in the hybrid warfare environment requires a doctrine that includes not only conventional tactics but also unconventional tactics.

It would not be wrong to say that unmanned ground vehicles (UGV) will continue to develop and be seen on the battlefield alongside the continued production of tanks in the future. Especially the advantages provided by unmanned tanks cannot be overlooked. It is evaluated that the unmannedization of tanks will reduce the need for armor protection, lead to the emergence of lighter and lower-profile tanks, and ultimately increase the speed and maneuverability required by units scattered over a wide geography. Considering the developments in anti-tank and UAV technology, as well as the emergence of directed energy weapons (laser, microwave, electromagnetic, etc.) as a growing threat, it can be said that the need for innovative and advanced technological equipment, especially active protection systems in tanks, will continue to exist in the future. Another prediction is that the advanced sensors will make it impossible for units to remain hidden on the battlefield. In this context, it is believed that land forces, especially tanks, will need camouflage systems more than ever before. Furthermore, the production of national solutions to meet the needs and the reduction of platform diversity will create financial advantages, especially in terms of maintenance, and gathering solutions around a single platform will contribute to the effectiveness of that platform.

It is beneficial to give special attention to tanks and developing UGV systems. Although there are different opinions about the separate or hybrid use of these two systems in the world and in Türkiye, the whole world agrees that both of these systems will continue to exist in the near future. The critical point here is that whether it is a UGV or unmanned tank platform, humans will continue to exist as decision-makers.